

Türk Bankacılık Sektörü*

Türkiye Bankalar Birliği

* 5-9 Mayıs 2004 tarihlerinde İzmir’de düzenlenen 2004 Türkiye İktisat Kongresi için Mali Piyasalar Çalışma Grubu tarafından hazırlanan Türk Finans Sektörü Raporu’nun eki olan rapordur.

Türk Bankacılık Sektörü*

I. Giriş: *Güçlü ve istikrarlı bir ekonominin varlığı, sağlam bir ulusal para ve güçlü bir finansal sektör ile mümkündür.*

İstikrar içinde, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasındaki temel etkenler, nüfus artışı ve doğal kaynaklar yanında teknolojik yenilikler ve sermaye birikimidir. Finansal sektör büyüme sürecinde önemli bir rol oynar. Çünkü sermaye birikiminin sağlanması; hem finansal kaynakların toplanmasının ve kullanılmasının hem de yeni teknolojilerin yaratılmasının önemli bir parçasıdır.

Finansal sektörün varlığı bilginin ve kaynakların toplanması, değerlendirilmesi ve aktarılmasının maliyetini düşürür, tasarruf sahipleri ve yatırımcılar için etkinliği ve verimliliği sağlarlar; bu da büyümeyi olumlu yönde etkiler. Finansal sektör birçok ekonomik işlevi daha düşük maliyetle ve daha etkin olarak görür.

Finansal sektör tarafından verilen hizmetler dört grupta toplanabilir: tasarrufların harekete geçirilmesi, riskin dağıtılması, kaynakların kullanılması, kullanılan kaynakların izlenmesidir.

- a. Kaynakların harekete geçirilmesi: Bireylere ve kurumlara ait tasarruflardan oluşan finansal kaynakların aracı kurumlarca toplanarak belli bir ölçeğe getirilmesi yatırımların büyüklüğünü etkiler, aksi durumda ölçek yapıları çok daha küçük kalır. İyi organize olmuş bir finansal sektör çok küçük miktarlardaki kaynakları toplar. Böylece ekonomik olarak karlı yatırımlar yapılabilir; bu da yatırımların etkinliğini artırır, dolayısıyla da girişimcinin yatırım tercihini olumlu etkiler. Sonuçta büyüme olumlu etkilenir.
- b. Risklerin dağıtılması: Finansal sektör bireysel ve kurumsal yatırımcılar için beklenmedik, öngörülmedik veya hesaplanması çok kolay ve ucuz olmayan riskler için özel bir sigorta sağlar. Böylece bireysel yatırımcı hem yatırımları için getiri

* **Hazırlayanlar:** Dr. Ekrem Keskin, Melike Alparslan, Emre Alpan İnan.

elde eder hem de likidite riskini çok düşük düzeye indirmiş olur. Sonuçta, getirili ve uzun dönemli, geri dönüşlü projeler finanse edilebilir. Hizmetlerin farklılığı riskin fiyatlanmasına ve yönetilmesine yardımcı olur; bu durum bireysel risklerin daha iyi dağılmasını sağlar. Büyüme ve yatırımlar daha yüksek getirili ve dolayısıyla hesaplanabilir riskli projelerin finansmanının sağlanması yoluyla gerçekleştirilebilir. Burada üzerinde hassasiyetle durulması gereken konu risklerin ölçülebilmesi, yönetilebilmesi ve doğru fiyatlanabilmesidir.

- c. Kaynakların yeni projelere sunulması: Bireysel tasarruf sahipleri açısından yeni projeler için bilginin toplanmasının ve değerlendirilmesinin maliyeti finansal aracılık işleminin olmadığı durumlara göre oldukça yüksek olabilir, bu nedenle getirisi yüksek çok değerli projelere finansman sağlanamayabilir. Oysa, finansal araçlar bilginin toplanması ve değerlendirilmesinde uzman kuruluşlardır, küçük tasarrufların düşük maliyetle yüksek getirili yeni projelerin finansmanında kullanılmasını sağlayabilirler. Tasarrufların verimli ve yüksek getirili yeni projelerin kullanılmasında etkinliğinin sağlanması büyümeye katkıda bulunur.
- d. Kaynakların izlenmesi: Finansal sektör aynı zamanda yatırımların izlenmesi hizmetini görür, bu da kaynakların kötü kullanılmasının riskini azaltır. Finansal sektörün varlığı yatırımların tasarrufçular veya yatırımcılar tarafından gruplar oluşturularak izlenmesinin maliyetini azaltır. Finansal kurumların fonksiyonel ve bölgesel anlamda gelişen uzmanlıkları izlenme maliyetini dolayısıyla aktarma maliyetini düşürür.

Finansal sektörün yukarıda sayılan işlevleri başarıyla yerine getirebilmesi bu kurumların çalışma koşulları ile ilgili çerçevenin doğru oluşturulmasına bağlıdır. Çünkü finansal kurumların performansları faaliyet gösterdikleri ortamın riskine, üstlendikleri risk miktarına, bu riskleri yönetebilme becerisine ve beklenmedik gelişmelere dayanabilme, karşı koyabilme güçlerine bağlıdır. Bu çerçevede, istikrarı temin eden makroekonomik yapı, ekonomi politikası uygulamaları, borç veren ve hisse senedi sahiplerinin ilişkilerini ve haklarını düzenleyen hukuki düzenlemeler, icra ve iflas sistemi, ticaret kanunu, rekabet kanunu, finansal kurumların faaliyetlerine ilişkin düzenleme, gözetim ve denetim sistemi yer almaktadır.

II. Uluslararası Gelişmeler

Uluslararası ekonomik ilişkilerde, son dönemlerde en çok sözü edilen konuların başında küreselleşme gelmektedir. Küreselleşme ekonomik ve finansal konularla finansal sektörün rekabet şartlarına bir ülke bazında veya ülke gözüyle değil evrensel bir yaklaşımla bakılması olarak tanımlanabilir.

Ana fikri serbestleşme ve entegrasyon olan uluslararası ticaretin ve ekonomik ilişkilerin gelişmesine ve büyümesine uluslararası siyasi alanda yaşanan yumuşama, teknolojik devrimin de katkısıyla haberleşme ve ulaşım alanındaki gelişmeler çok olumlu katkılar yapmıştır. Bu gelişmede sermaye hareketlerinin serbestçe dolaşımı da önemli rol oynamıştır. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, yeni finansal kurumların oluşturulması, yeni dijital teknoloji tam anlamıyla entegre olmuş, küresel bir piyasa oluşturulmasına ortam hazırlamıştır.

Uluslararası ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde uluslararası kuralların ve kurumların oluşturulması büyük önem kazanmıştır. Mümkün olan çok sayıda ülkenin entegrasyon sürecine katılmalarının sağlanması, uluslararası alanda ekonomik ilişkilerin yoğunlaşarak sürdürülmesi ekonomik büyümenin kaynağı ve sonucu olarak görülmektedir.

Ekonomik anlamda dünya küçüldükçe, entegrasyona yeterince konsantre olamayanlar ya da uyum gösteremeyen ülkelerde yaşanan sorunlar sadece bu ülkelerle sınırlı kalmamış, uluslararası bir nitelik kazanmıştır. 1980'li yıllarda Latin Amerika ülkelerinde, 1994'de Meksika'da, 1997 yılında Asya ülkelerinde yaşanan olumsuzluklar soruna yönelik kaygıların haklı olduğunu göstermiştir. Bu olumsuzluklardan çıkan diğer önemli bir ders ise gelişmiş ülkelerle diğer ülkeler arasında her alandaki farklılıkların boyutu olmuştur.

Başlangıçta sınırlı sayıda ülkede yaşanan krizler 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren birçok ülkede etkisini göstermeye başlayıp dünya ekonomisinde istikrarsızlıklara neden olunca gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşlar bir araya gelerek sorunun çözümüne yönelik arayış içine girmişlerdir. Bu çalışmalarda üzerinde en çok durulan konuların başında; uluslararası ekonomik istikrarın sağlanabilmesi amacıyla uluslararası ekonomiye katılan gelişmekte olan ülkelere başta finansal sistem olmak üzere ekonomik yapıların

güçlendirilmesini sağlayacak reformlar gelmektedir. Yaşanan gelişmelerden ders alarak bu reformların, istikrarlı bir büyümeyi desteklemesi, uluslararası standartları içeren düzenleyici ve ulusal paraların istikrarını bozmayacak politikaları içermesi amacıyla aşağıdaki konularda ortak bir görüş bulunmaktadır:

- istikrarlı bir ekonomik ortamın yaratılması,
- piyasaların geliştirilmesi,
- her alanda şeffaflığın sağlanması,
- ulusal ve uluslararası finansal sistemin güçlendirilmesi,
- uluslararası mali krizlerin önlenmesi konusunda çalışmalar yapılması,
- finansal sistemin sağlığı için doğru denetim yapısının geliştirilmesi ve uygulanması.

Finansal sistemin sağlamlığının ve istikrarının global düzeyde sağlanması açısından uluslararası finans çevreleri tarafından yeni finansal mimarinin yapı taşlarını oluşturacak ortak standartların belirlenmesi ve hazırlanmasına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır.

Bu standartların hazırlanmasında; i) finansal sistemlerin kırılganlığını azaltıp, esnekliğini artıracak standartlara katkı yapılması, ii) karar vericilerin dikkatlerinin ülke koşulları açısından birinci derecede önem arz eden standartların uygulanmasına çevrilmesi gibi iki konuya özel önem verilmiştir. Finansal istikrarın sağlanması amacıyla uluslararası düzeyde yaygın kabul görmüş olan 12 temel alana ilişkin standartlar belirlenmiş ve ilgili kuruluşlar belirtilmiştir:

- Parasal ve Finansal Politika Şeffaflığı (IMF)	- Denetim (IFAC)
- Mali Politika Şeffaflığı (IMF)	- Ödemeler ve Mutabakat (CPSS)
- Veri Açıklama (IMF)	- Piyasa Bütünlüğü (FATF)
- Ödeme Güçlükleri (Dünya Bankası)	- Bankacılık Denetimi (BCBS)
- Kurumsal Yönetim (OECD)	- Menkul Kıymet Düzenlemeleri (IOSCO)
- Muhasebe (IASB)	- Sigorta Denetimi (IAIS)

Uluslararası kabul görmüş standartların yaygın olarak kabul görmesi ve daha sonra uygulanmaya konulması sürecine ilişkin olarak yapılan çalışmalarda;

- i. standartların uygulanmasının gözlemlenmesi sürecinin geliştirilmesi,

- ii. bilginin dağıtımı sürecinin geliştirilmesi
- iii. standartlar hakkında uluslararası mutabakatın sağlanması ve güçlendirilmesi,
- iv. standartların uygulanmasında ülke koşullarına göre önceliklerin belirlenmesi,
- v. standartların uygulanması için bir eylem planı hazırlanması ve uygulanması,

konularına dikkat çekilmektedir.

Türkiye de bu gelişmeleri yakından izlemeli ve kayıtsız kalmamalıdır. İleriye dönük düzenlemeler bu bakış açısından değerlendirilmelidir. Bu arada, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası standartlara uyum sürecine daha sağlıklı katılımının ve katkısının sağlanabilmesi için, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknik destek sağlanarak rekabet gücünün gelişmekte olan ülkeler aleyhine bozulmasının önlenmesi ve standartlara uyum için uygun geçiş sürelerinin tanınması önem taşımaktadır.

III. Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

1. Finansal sistemde serbestleşme süreci: Türkiye’de 1980’li yıllarda, işleyen bir piyasa mekanizmasının yaratılmasına, geliştirilmesine ve güçlendirilmesine yönelik olarak kurumsal altyapının oluşturulmasında önemli adımlar atılmıştır. Finansal hizmetlerde serbestleşmenin önemli aşamalarından olan fiyatların piyasalar tarafından belirlenmesi sağlanmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi, izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin olarak uluslararası standartlara uyum yönünde düzenlemeler yapılmıştır. Özel sektör tarafından finansal kurumlara yatırım yapılmasını cazip hale getiren bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak, finansal sektörde serbestleşmenin önemli aşamalarından olan finansal kurumların denetim sonuçlarına ilişkin kararların zamanında ve etkin olarak alınması sağlanamamıştır. Ayrıca, kamu sektörü finansal sistemdeki yoğun faaliyetini/etkisini doğrudan ve dolaylı olarak sürdürmüştür. Bütçe disiplini sağlanamamış, fiyat istikrarını hedefleyen bir para politikası uygulanamamıştır.

Bu çok önemli eksikliklere rağmen, 1990’lı yıllara, finansal sektörde serbestleşmenin son aşaması olarak kabul edilen sermaye hareketlerini serbest bırakan bir düzenleme ile girilmiştir.

2. 1990'lı yıllarda finansal sektörün faaliyet ortamı; 1990'lı yıllarda makro dengesizliklerin büyümesine neden olan gelişmeler bankaların mali bünyesinin önemli ölçüde bozulması göz ardı edilerek gerçekleşmiştir.

1990'lı yıllarda ekonomik performans kötüleşmiştir. Büyüme son derece istikrarsız bir seyir izlemiştir. Enflasyon uzun süre yüksek bir düzeyde seyretmiştir. Enflasyon finansal sistemde çok olumsuz etkiler yapmıştır; işlem hacminin suni olarak artmasına neden olmuş ancak aracılık faaliyetini olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü enflasyon ortamında ne sağlıklı kaynaklar yaratılabilmiş ne de bu kaynaklar etkin olarak dağıtılabilmektedir. Tasarruf ihtiyacı artmıştır; kamu kesimi açığı büyümüştür. Özel sektörün tasarruf fazlası kamu kesimi tasarruf açığını her zaman karşılayamamıştır. Yurtdışından borçlanma gereksinimi artmıştır. Kamu kesimi açığının finansmanında 1990'lı yılların ilk yarısında Merkez Bankası kısa vadeli avansı ve giderek artan miktarda kamu bankaları kaynakları kullanılmıştır.

Kamu bankalarından “görev zararı” tanımı ile kullanılan kaynaklar Hazine tarafından bu bankalara zamanında ödenmemiştir. Bu nedenle likiditesi zayıflayan kamu bankalarının kısa vadeli borçlanma gereksinimi artmıştır. Bankaların rolü ve fonksiyonları hükümetlere son derece bağlı hale gelmiştir. Bu yakın ilişki sadece kamunun daha fazla sayıda ve payda banka sahibi olmasından kaynaklanmamıştır, aynı zamanda doğrudan krediler, fonlama, karışık ve sistemi bozan vergi düzenlemeleri ve destekleme uygulamalarını içermiştir. Bu koşullarda bankalar bütçe finansman kurumları olarak görev yapmışlar, hükümetler tarafından belirlenmiş sektörlerle- kişilere ve/veya kuruluşlara- kaynak kullandırmışlardır. Ancak, bankaların faaliyetleri ve bu faaliyetlerinden doğan zararları kamunun bilançosunda yer almamıştır. Bütçe dışında bütçeler yer almıştır.

Ekonomik büyümenin hızlı olduğu dönemlerde doğrudan kredilerin ekonomik olmayan performansları mevduattaki büyüme tarafından maskelenmiştir. Fakat hızlı büyümenin ardından ekonomik yavaşlamanın başladığı dönemlerde bu özellikler bankacılık sisteminin kırılganlığının ana kaynaklarından bir tanesi olmuştur.

Finansal kurumların, özellikle bankaların, uluslararası piyasalardan yurtiçi piyasalara göre daha düşük faizlerle borçlanarak bunları yurtiçi piyasalara sunmaları yüksek bir karlılık sağlamış, ancak büyük riskler de getirmiştir. Bu süreci besleyen en önemli nedenler uluslararası piyasalardaki kreditorlerin kısa vadeli de olsa kaynak kullandırma isteği yanında, hükümetlerin arzusuna ve teşvikine bağlı olarak hızlı büyüme isteği ile uyandırılan, karlılık

prensiplerine göre değil de büyüme arzularına göre şekillenmiş kredi/ kaynak talebi yaratan yatırım/borçlanma stratejileri olmuştur.

Aşırı derecede iyimserlik yüklenmiş olan finansal kurumların, ortaklarına veya üçüncü kişilere ait verimli ve karlı olmayan faaliyetleri finanse etmeleri kredi riskinin yükselmesine neden olmuştur. Kredibilitesi düşük müşteriler yüksek kredibiliteye sahip müşterilerle ikame edilmiştir. Bu strateji bütçe açığının büyüdüğü bir dönemde riskin giderek artmasına neden olmuştur. Gerek ticari bankalar gerekse ulusal ve uluslararası yatırımcılar kamu kağıdı yatırımlarını arttırmışlardır. Vergi düzenlemeleri ve sermaye yeterliliği düzenlemelerinin cazibesi de bankaların kamu kağıtlarına olan tercihlerini etkilemiştir. Enflasyonist bir ortamda, bilanço büyütülerek yapılan bu tercih risklerin önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Ekonomik faaliyetin sık aralıklarla ve şiddetli ölçüde değişim göstermesi, yüksek enflasyon, yüksek borçlanma faizi, kredilerin performansını daha da olumsuz etkilemiş, sorunlu krediler büyümüştür. İyi niyetli olmayan borçlulardan alacakların tahsilini geciktiren düzenlemeler ve adalet mekanizmasının yavaş işlemesi nedeniyle alacakların tahsil edilememesi veya çok geç tahsil edilmesi zararların büyümesine neden olmuştur.

Bankaların ve diğer finansal kurumların faaliyet ortamındaki risklerin hızla yükseldiği bir dönemde, liyakata ve ehil olma durumuna bakılmaksızın yeni bankaların faaliyetine ve bazı bankalarda sahiplik değişmelerine izin verilmiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizde bankacılık sistemi hızla küçülmüş, özkaynaklarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir. Güvenin yeniden tesisini sağlamak ve sistemik bir krizi engellemek amacıyla bir çözüm olarak tasarruf mevduatına tam güvence getirilmiştir. Finansal sistemde güvenin sağlanması ve sistemde istikrarın sürdürülmesi açısından Hazine son kredi kaynağı rolünü üstlenmiştir. Buna rağmen, bankaların faaliyetlerinin denetim sonuçlarına ilişkin kararların alınmasında gerekli hassasiyet gösterilememiştir. Banka sisteminin denetiminde yaşanan zaafiyetler nedeniyle sağlıklı bir yapılanma gerçekleştirilememiştir. Bu dönemde, sistemin mali yapısını bozacak aşırı risk alınmasını engellemek üzere bankalar ve finansal kurumların risklerini sınırlandıracak ve iyi yönetilmesini sağlayacak düzenlemelerin/tedbirlerin alınması ve uygulanması yerine mevduata tam güvence getirilmesi yapısını bozacak tercih edilmiştir.

Bankaların sermayelerine oranla aşırı risk üstlenmelerine izin verilerek düşük kaliteli kredilendirme ve karşılıkların ayrılmaması, en düşük sermaye yeterliliği rasyo uygulaması ile getirilen disiplinin bozulmasına neden olmuştur. Finansal kurumların ortaklarına ait şirketlere

açılan kredi bağlantıları doğru belirlenememiş veya belirlemelere ilişkin yaptırımlar etkisiz, bu nedenle, kredi risklerinin izlenmesi son derece sınırlı kalmıştır. Siyasi etkiler nedeniyle denetim otoritesinin ağırlığı ve etkisi zayıf kalmıştır. Otoritenin aldığı karar ile siyasi kararlar arasında ciddi çelişkiler ortaya çıkmış, uygulamalar yeterli olmamıştır.

Bankacılık sisteminde yaşanan sorunların önemli diğer kaynağı ise bankanın yönetim ve denetimini doğrudan ya da dolaylı olarak tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortakların, bankanın emin şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek biçimde banka kaynaklarını kurallara, ilke ve teamüllere aykırı olarak ve bankacılık mesleği ile bağdaşmayan bir biçimde doğrudan veya dolaylı olarak kendi lehlerine kullanarak bankayı zarara uğratmaları olmuştur.

Finansal kurumların off-shore faaliyetlerinin denetimindeki yetersizlikler riskin kontrol edilmesi yönündeki kuralların uygulanmasını engellemiştir. Bankaların faaliyetlerinin konsolidasyonu yönündeki mevzuat eksikliği veya serbestisi bankaların bağlı kuruluşlara kredi açmasını engelleyen kuralları kolaylıkla aşmasına neden olmuştur.

Uluslararası kabul görmüş temel bankacılık ilkelerine, düzenlemelerine uyulmaması, muhasebe standartlarının uyumlu hale getirilmesindeki gecikmeler, mali tabloların bağımsız denetiminde yaşanan sorunlar, mali bünyeye ilişkin raporlamanın genel kabul görmüş değerlendirme kriterlerine göre hazırlanmaması ve raporlanmaması nedeniyle şeffaflığın yeterince sağlanamaması, yönetim kalitesindeki bozulma bankacılık sistemini olumsuz etkileyen diğer nedenlerdir.

Finansal kurumların aldıkları risklerin izlenmesi ve yönetilmesi ile ilgili sorunlardan bir tanesi de kredi kullanan kurumların sağlığı hakkında yeterli bilgilerin edinilmesindeki güçlükler olmuştur. Muhasebe standartlarının yetersizliği, denetim ve raporlama sisteminin etkin olmaması nedeniyle otoriteler tarafından getirilen bu denetim standartlarının uygulanması sağlanamamıştır.

Piyasalardaki yüksek risklere ve bankalara kaynak sağlayanların piyasa risklerini yansıtan tercihlerine rağmen, piyasa koşulları, müşteri davranışları, düzenlemeler, temel bankacılık ilke ve kuralları ile çelişen ve özkaynaklar ile uyumlu olmayan riskler alınması, risklerin yönetilmesindeki zaafiyet ve piyasaların işaret ettiği artan risklere karşılık gerekli hassasiyet ve yeterli ilginin gösterilmemesi ciddi zararlara neden olmuştur.

Enflasyonist eğilimler ve belirsizlikler nedeniyle para ikamesi artmıştır. Yabancı para mevduat toplam mevduatın, yabancı para kaynaklar ise toplam kaynakların yarısına ulaşmıştır. Kur riski ve dövizde likidite riski büyümüştür. Toplam mevduatın büyük bölümü 3 ay ve daha kısa vadede toplanmıştır.

Tüm bu gelişmeler bilançonun yönetilmesini güçleştirmiştir, aktif kalitesinin bozulmasına, likiditenin azalmasına, riskler ile karşılaştırıldığında karlılığın çok düşük düzeylerde kalmasına, özkaynaklardaki büyümenin sınırlanmasına neden olmuştur.

Gerçekten, uluslararası rasyolar dikkate alındığında sermaye rasyolarının genel olarak yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Bunlarla birlikte ekonomideki genel riskler bankacılık sisteminin büyüklüğü, ekonominin büyüme ihtiyacı, uluslararası rekabet koşulları ve duran aktiflerin büyüklüğü dikkate alındığında özkaynakların daha da güçlü olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. 2000 yılında sektörün serbest özkaynakları negatif olmuştur. Bankacılıkta faaliyet karının düşük olması nedeniyle kar hacmi özkaynak artışını destekleyememiştir. Mevcut ve potansiyel yatırımcılar ise yüksek risk ve düşük karlılık nedeniyle banka hisselerine yatırım yapmayı tercih etmemiştir. Öte yandan, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında kamu kağıtlarının sıfır riskli sayılması nedeniyle banka sistemi özkaynaklardan bağımsız olarak büyümüştür. Ancak, kamu kağıtlarında realize olan piyasa riskleri nedeni ile bankalar zarar etmişlerdir.

Diğer taraftan, yüksek ve kronik enflasyona rağmen, uluslararası kabul gören uygulamaların aksine, Türkiye’de bankaların faaliyetlerine ilişkin mali performans enflasyon muhasebesine göre hazırlanmış mali tablolara göre değerlendirilmemiş ve vergilemede enflasyondan arındırılmış mali tablolar dikkate alınmamıştır. Bu nedenle, bilançolarının önemli bir bölümü parasal kalemlerden oluşan bankalar ağır bir enflasyon vergisine maruz kalmışlardır. Bu durum enflasyondan korunmak için parasal olmayan aktiflere plasmanı özendirmiş, getirili olmayan aktiflere yapılan plasmanlar özkaynak yeterliliği, aktif kalitesi ve karlılığını olumsuz yönde etkilemiştir.

Uluslararası muhasebe standartları, düzenlemeler ve temel bankacılık ilkeleri esas alınarak yapılan çalışmalara göre bankaların zarar etmelerine veya düşük karlılığına rağmen bu sorun dikkate alınmamıştır. Tersine, bankalar reel olmayan karlılık sonuçları dikkate alınarak

bütçenin ve riskli faaliyetlerin finansmanında doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Nitekim doğrudan bütçe finansmanı amacıyla getirilen net aktif vergisi, sermaye kazancı vergisi gibi geriye dönük olarak kamu kağıtlarının getirilerinden alınan servet vergisi türü vergisel yükler sistemin mali bünyesini olumsuz etkilemiştir.

Diğer taraftan finansal araçlar, finansal hizmetlere ilişkin aracılık işlemleri ve finansal kurumlar ağır bir vergi yüküne maruz kalmıştır. Likidite yükümlülükleri yanında vergi ve benzeri mali yükler nedeniyle aracılık maliyetleri çok pahalı hale gelmiştir. Bu nedenle finansal araçlara ve hizmetlere olan talep sınırlanmış, kaynaklar finansal sistem dışına veya yurtdışına yönelmiştir. BDDK'nın yaptığı bir çalışmaya göre, bankaların aracılık işlemleri fiyatı sıfır olarak alındığında, 100 TL tutarındaki mevduatın yatırımcıya sağladığı net getiri yüzde 37,9 iken aynı miktar ticari kredinin kullanıcıya maliyeti (banka karı hariç) yüzde 56,1 düzeyindedir. Yabancı para mevduatın yatırımcıya getirisi (net) yüzde 4 kurumsal müşteriye maliyeti (banka karı hariç) ise yüzde 10,7'dir. Bu nedenle, finansal hizmetler arasında en önemli yeri tutan kredinin yurtiçi bankalardan talebi sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu durum kaynakların bir bölümünün sistem dışına bir bölümünün de yurtdışına çıkmasına, yurtdışından kredi olarak dönmesine neden olmuştur. Nitekim, bankadışı kesimlerin yurtdışından kullandıkları krediler Haziran 2003 itibariyle 35,5 milyar dolara ulaşmıştır ki bu tutar, yurtiçindeki mevduat bankaları tarafından kullandırılan kredilerden (27 milyar dolar) daha fazladır. Diğer taraftan, Türkiye'deki bankaların yurtdışı şubelerinden kullandırdıkları krediler, yurtiçi şubelerden kullandırılan kredilerin yüzde 22'sine ulaşmıştır. (BDDK Çalışma Raporu, Kasım 2003)

1990'lı yılların sonuna gelindiğinde banka sistemi çok ciddi bir sistemik riske maruz kalmıştır. Banka sisteminin yeniden yapılandırılması, bankaların mali bünyelerinin sorunlarının çözülmesi kaçınılmaz olmuştur. Ekonomik performansın olumsuz etkilediği bankaların mali bünyelerindeki bozulma bu kez ekonomik istikrarın oluşturulmasını tehdit eder hale gelmiştir.

IV. Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma

1. Düzenlemeler, Gözetim ve Denetim Otoritesinin kurulması, bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma süreci 1999 yılı sonunda uygulanmaya konulan “enflasyonla mücadele” programı ile başlatılmış, 2001 yılında kapsamlı “bankacılık yeniden yapılandırma programı” açıklanmıştır. İlk dönemde yapılanlar büyük ölçüde düzenlemelerin uluslararası standartlara ve uygulamalara yaklaştırılması yönünde olmuştur. “Bankalar Kanunu’nda kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bankacılık alanında idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) oluşturulmuştur. Geçmişte Hazine ve TC Merkez Bankası arasında paylaşılan banka denetim ve düzenleme görev ve yetkileri 2000 yılı Ağustos ayında faaliyetlerine başlayan BDDK’ya geçmiştir.

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma süreci; (i) (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması, (ii) Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması, (iii) Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve (iv) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere dört temel unsura dayandırılmıştır.

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırmasını Maliyeti (Milyar dolar)

Kamu bankalarına aktarılan kaynaklar	21,9
- Görev zararları için oluşan borç	19,2
- Nakit sermaye desteği	2,5
- Nakit dışı sermaye desteği	0,2
TMSF bankaları için aktarılan kaynaklar	22,5
- Kamu sektöründen aktarılan kaynak	17,3
- TMSF gelirleriyle yapılan mevduat ve aktarılan kaynak	5,2
Özel sektörden aktarılan kaynaklar	7,9
- Özel sektör bankaları tarafından aktarılan kaynaklar	2,7
- TMSF’den aktarılan kaynaklar	5,2
Toplam	47,2

Kaynak: BDDK, Ekim 2003.

i) TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarının çözümü: Yeniden yapılandırmanın ilk adımı mali bünyesinde sorunlar olan bankalara çözüm arayışı olmuştur. 1999 yılı sonunda bankacılık sistemindeki beş sorunlu banka TMSF yönetimine alınmış,

2 kalkınma ve yatırım bankasının faaliyetine son verilmiştir. 1996-2002 döneminde TMSF'ye alınan 20 bankanın mali yapılarının güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılmaları ve yükümlülüklerinin devri amacıyla Hazine'den özel tertip tahviller ihraç edilmiş, TC Merkez Bankası'ndan avans kullanılmış ve TMSF'den kaynak aktarılmıştır. 2003 Temmuz sonu itibariyle TMSF yönetimindeki bankalara, geri ödemeler dahil edildikten sonra, ana para ve faiz borcu toplamı olmak üzere aktarılan toplam tutar 28, 2 milyar dolara (40 katrilyon TL) yükselmiştir. Halihazırda geçiş bankası olarak yapılandırılan Bayındırbank A.Ş. ve satış süreci devam eden Pamukbank T.A.Ş. TMSF bünyesinde bulunmaktadır.

ii) Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması: Yeniden yapılandırma sürecinin ikinci unsurunu kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması oluşturmuştur. Görev zararlarının ödenmemesi, siyasi müdahaleler nedeniyle kaynaklarının etkin olarak kullanılamaması, yönetim yapısındaki zayıflıklar nedeniyle mali yapıları önemli ölçüde bozulan kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve mali açıdan yeniden yapılandırılmaları için kamudan önemli bir kaynak aktarımı yapılmıştır. Bu çerçevede, 2000 yılı sonunda bilanço büyüklüklerinin yüzde 50'sine ulaşan görev zararı alacaklarının kapatılması ve sermaye desteğini içermek üzere 2001 yıl sonu itibariyle toplam 21, 9 milyar dolar (28,7 katrilyon TL) tutarında kaynak kamu bankalarına aktarılmış, T. Emlak Bankası A.Ş. devren TC Ziraat Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir. Birleşmeler yoluyla küçültülmeleri ve nihai olarak özelleştirilmeleri öngörülen kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmalarına yönelik faaliyetler ise hızlandırılmıştır.

iii) Özel bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi: Yaşanan krizin olumsuz etkileri yanında kamu bankalarının sermaye yeterliliklerinin karşılanması ve yeniden yapılandırılması sürecinde bu bankaların sorunlu tüm kredileri için karşılık ayırmaları, kredi arzını aniden sınırlandırmaları diğer bankalar üzerindeki sorunların daha da ağırlaşmasına neden olmuştur. Yeniden yapılandırmanın üçüncü aşamasında, aktif kalitesi bozulan ve sermayeleri hızla eriyen özel sermayeli bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi için üçlü bir denetimden geçirilerek sermaye desteği yapılması esasına dayalı bir program uygulanmıştır. Program kapsamında Haziran 2001'de gerçekleştirilen iç borç takası ile özel sermayeli bankaların yabancı para pozisyonları önemli ölçüde kapanmış, faiz ve kur riskleri azaltılmıştır. Bankaların 2001 yılı mali tabloları üzerinden yapılan denetimde ise önceki dönemlerden farklı olarak BDDK tarafından enflasyon muhasebesi kuralları esas alınmıştır. Denetimler sonrası hazırlanan sektör raporları dikkate alındığında, nakit sermaye artışı, sorunlu kredilere

ayrılan karşılıkların yeniden düzenlenmesi, piyasa risklerinin dikkate alınmasında olumlu yaklaşımların etkisiyle sektörde sermaye ihtiyacı sınırlı düzeyde kalmıştır. Program sonunda sermaye yetersizliği nedeniyle bir banka TMSF'ye devredilmiştir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının özel sektöre maliyeti; 5,2 milyar doları TMSF tarafından ve 2,7 milyar doları kriz döneminde eriyen sermayeleri güçlendirmek amacıyla özel sektör bankaları tarafından olmak üzere toplam 7,9 milyar dolar olmuştur.

Ayrıca, sorunlu aktiflerin çözümünü hızlandırıcı mekanizmalar oluşturulması yönünde düzenlemeler yapılmıştır:

2001 yılı krizi banka dışı kesimler açısından da ciddi bir belirsizlik ortamı yaratmıştır. Reel sektörde bir çok firma faaliyetlerini ve yatırımlarını azaltmış, pek çoğu ödeme gücüne düşmüştür. Bu gelişmelere bağlı olarak firmaların finansal sektöre olan borçlarının yeniden yapılandırılması programı gündeme gelmiştir. Bankacılık sisteminin takipteki kredilerinin (karşılık öncesi) toplam kredilerine oranı 2001 yılı sonunda yüzde 29,5'e yükselmiş iken bu oran karşılık düzenlemesindeki değişikliklere bağlı olarak bankaların takipteki alacakları için ayırdıkları karşılıkların artması sonucu 2002 yılı sonunda yüzde 18,5'e gerilemiştir. **“İstanbul Yaklaşımı”** olarak bilinen “finansal yeniden yapılandırma programı” üç yıllık bir süreç kapsamında Haziran 2002'de uygulamaya konulmuştur.

Kasım 2003 itibariyle 208'i (32 grup) büyük ölçekli firma, 103'ü de küçük ölçekli firma olmak üzere toplam 311 firma Finansal Yeniden Yapılandırma Programı kapsamına alınmıştır. Bunlardan büyük ölçekli 178 (23 grup) ve küçük ölçekli 71 firma olmak üzere toplam 249 firma ile Finansal Yeniden Yapılandırma Sözleşmesi bağlatılmıştır. Yeniden yapılandırılan borç tutarı 5,4 milyar dolardır.

iv) Banka gözetim ve denetim yapısının güçlendirilmesi: Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın temel unsurlarından birisi de düzenleme ve denetim sisteminin iyileştirilmesi, risk alma ve yönetme sürecinin ve yönteminin değişmesi ve kurumsal altyapının güçlendirilmesi yönünde yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması olmuştur. 1999 yılında başlatılan reformlarda bağımsız banka gözetim ve denetim sisteminin oluşturulması esas alınmıştır. 2000 yılında faaliyete başlayan BDDK tarafından yapılan düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle AB direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Banka bilançolarında şeffaflığın artırılması,

uluslararası muhasebe standartlarına uyum, banka mali bünyelerinin güçlendirilmesinin yanı sıra risk tanımı ve yönetim yapısında da uluslararası uygulamaları dikkate alarak düzenlemeler yapılmıştır.

Yapılan kapsamlı düzenlemeler çerçevesinde; kredi sınırları ve standart oranların hesaplanmasında kullanılmak üzere AB düzenlemelerindeki özkaynak tanımına paralel olarak konsolide özkaynak tanımı yapılmış ve sistemde yeknesak bir tanımın mali tabloların hazırlanmasında esas alınması sağlanmıştır.

Bankaların kullandıkları kredilerde risk yoğunlaşmalarının önlenmesi için bir gruba kullanılacak kredilerin hesabında doğrudan ve dolaylı kredilerin birlikte dikkate alınması yönünde yapılan düzenlemelerle banka kaynaklarının belirli gruplar üzerinde yoğunlaşmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede bankaların sınırlamaları aşan tutarları için 2006 yılına kadar kademeli olarak yeni düzenlemeye uyum sağlaması istenmiştir. 2009 yılına kadar geçiş süreci tanınarak bankaların mali kurumlar dışındaki kurumlara iştiraki özkaynakların yüzde 15'i, toplam iştirak miktarı ise banka özkaynaklarının yüzde 60'i ile sınırlandırılmıştır.

Bankaların risk algılama ve yönetim esaslarını uluslararası gelişmeler ve yeni uygulamalar paralelinde tanımlayan iç denetim ve risk yönetim sistemleri hakkında düzenlemeler yapılmış, bankaların risk odaklı gözetim ve denetim hedefine paralel olarak konsolide bazda denetim ve gözetim esasları getirilmiş ve bankalar 2001 yılı sonu itibarıyla mali tablolarını enflasyon muhasebesine göre hazırlamaya başlamışlardır. Ayrıca, bankaların yabancı para pozisyon risklerinin etkin olarak takibi için yabancı para pozisyonlarının da konsolide esasa göre hesaplanması yükümlülüğü getirilmiştir. Karşılıklar için yapılan yeni düzenleme ile kredi alacaklarının geri dönebilirlik ve teminat özelliklerine göre beş ayrı kategoride sınıflandırılması esasları getirilmiştir. (Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ve sonuçlarına ilişkin kapsamlı bilgi BDDK tarafından hazırlanan Gelişme Raporlarında yer almaktadır. www.bddk.org.tr)

2. Yeniden yapılandırmaya bankacılık sisteminin yaklaşımı

Dünya ekonomisinde ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler ulusal ekonomilerin ve piyasaların güçlü ve sağlıklı olmasının ülke ve dünya ekonomisinin istikrarı açısından ne kadar önemli

olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Güçlü bir finansal sistem güçlü finansal kuruluşların varlığını gerektirmektedir. Bu nedenle bankaların mali bünyelerinin iyileştirilmesi, yeniden yapılandırılması her zamankinden daha büyük bir önem arz etmektedir.

Bankacılık sisteminde reformun amacı sistemdeki tüm bankaların uluslararası kabul görmüş standartlara göre yeniden yapılandırılması, faaliyetlerinin etkin olarak denetlenmesi, bilançolarının güçlendirilerek yatırımcılara şeffaf hale getirilmesidir. Bu amaçla kamu bankalarının da halka açılması sağlanarak bu sürecin hızlandırılması, reformların ve denetimlerin banka dışı kesimler için de eşzamanlı olarak gerçekleştirilmesi son derece önem taşımaktadır.

Sermaye yeterliliği yükümlülüklerinin kısa sürede yerine getirilmesi, bir daralmaya neden olmadan, kolay değildir. Nitekim, yakın dönemde yaşanan gelişmeler bunu doğrulamıştır. Bankacılık sisteminin sermayesini artırmasının mümkün olmadığı hallerde risklerini azaltmaya çalışması ekonomik koşullar dikkate alındığında daha olumsuz sonuçların çıkmasına neden olabilmektedir.

Uluslararası alanda da gelişmekte olan ülkeler için, aşırı düzenlemelere tabi finansal sistemlerin yeniliklere ve yeni girişimcilere kredi aktarılmasını ve hatta sağlam bünyeli firmaların büyümesini engellediği görüşü tartışılmaktadır. Özellikle Doğu Asya'da yaşanan finansal krizden çıkarılan sonuçlardan birisi de finansal sektörü etkileyen reformlara ihtiyatlı yaklaşılması ve bu reformların ülkeleri daha güç durumlara düşürebileceğinin bilincinde olunması gerektiği olmuştur.

Dolayısıyla, düzenlemelerin ve uygulamanın, sistemik riske neden olmaksızın ve sorunlu olmayan kurumlara sorun yaratılmaksızın yapılması önemlidir. Başlangıçta bu konuda ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Maalesef yaşanan kriz iyi yönetilememiş, krizin bankacılık sistemine maliyeti sınırlı düzeyde tutulamamıştır. Daha da önemlisi sorunlu bankaların sorunlarının çözümüne yönelik kapsamlı bir çözüm paketinin oluşturulması uzun zaman almıştır. Bunun da ekonomiye çok ciddi bir maliyeti olmuştur.

Fona alınan bankaların alacaklarının amme alacağı haline getirilmesi bankaların kredilendirme davranışlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Sektörün itirazlarına rağmen yapılan

ve uygulanmasının güç olduğu görülen bu düzenleme borçların yeniden yapılandırılması çalışmalarını da etkilemiştir.

Kamu bankalarının sermaye yeterliliklerinin karşılanması ve yeniden yapılandırılması sürecinde bu bankaların sorunlu tüm kredileri için karşılık ayırmaları, kredi arzını aniden sınırlandırmaları diğer bankalar üzerindeki sorunların daha da ağırlaşmasına neden olmuştur. Bu anlamda, yeniden yapılandırmanın sektör genelinde ve ekonominin gerekleri de dikkate alınarak yapılması hususunda ciddi uyarılarda bulunulmuştur.

Uzun bir süredir bankaların düşük karlılığına ilişkin sorun gündeme getirilmesine rağmen dikkate alınmamıştır. Tersine, bankalar ekonomik faaliyetlerinden gelen katkının dışında bütçenin finansmanında doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Net aktif vergisi, sermaye kazancı vergisi gibi servet vergisi türü vergisel yükler sistemin mali bünyesini olumsuz etkilemiştir.

Düzenleme kamu bankaları, yabancı bankalar, halka açık özel bankalar ve halka açık olmayan özel bankalar için bilanço esasları ve açıklama yöntemleri açısından ciddi farklılıklar içermiştir. Bu durum arzu edilen şeffaflığın sadece bir grup banka için sağlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca, halka açık bankaların diğer bankalardan farklı bir uygulamaya tabi tutulması, yöntem değişikliği nedeniyle bilanço sunumlarının farklılaştırılması borsada banka hisselerine yatırım yapmış olan yerli ve yabancı yatırımcılar nezdinde, finansal sektöre ilişkin olarak, çok ciddi tereddütlerin oluşmasına yol açmıştır.

Bankacılık sektöründeki reformlar tamamlanırken, sektörlerde uygulanan reform süreçlerinin birbirinden çok farklı olması, sistemin bütünü için kırılganlık yaratmaktadır. Kamu sektörü, şirketler kesimi, henüz reform süreçlerinin başında iken, bankacılık sektöründe ve özel bankalar ağırlıklı bu sürecin kısa sürede tamamlanmasının istenmesi, kredi piyasasının tıkanmasından başka sonuca yol açmayacaktır. Bankacılık sistemindeki kilitlenme, kredi arzının daralması şirketler kesimini daha da zora sokacak, ekonominin büyümeye başlamasını geciktirecek, sürdürülebilir bir büyümeye ulaşmak için gerekli olan sanayi sektöründeki yenilenmeyi (yeni ürünler, yeni yatırımlar vb.) engelleyecektir.

Türkiye'nin finansal sektör ve reel sektörde yaşanan sorunları çözmek için sektörlere, iyi tasarlanmış ve kuralları önceden belirlenmiş bir uyum ve geçiş süresi tanınması, her alandaki reformların ahenk içinde, birbirini destekleyecek yönde yapılması ekonominin yeniden

yapılanmasına, düşük enflasyona geçerken büyümenin yeniden başlamasına ve sürdürülmesine uygun bir ortam yaratacaktır.

Ulaşacağımız bankacılık sektörü Türkiye ekonomisinin ihtiyaçlarına cevap verebilir olmalıdır. Aksi halde, bankacılık sektörünün küçüldüğü, haksız rekabetin sürdüğü, hisselerinin değer yitirdiği, yerli ve yabancı yatırımcılar nezdinde kredibilitesi hala tartışmalı bir bankacılık sektörü ile Türkiye'nin dış dünyaya iletmek istediği sağlıklı yapı imajı verilemez.

Bankacılıkta ve ekonomide yeniden yapılandırma sürecinin tanımlanması ve kolay algılanması büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda;

- bankacılık sistemi açısından gösterge, yeniden yapılandırma süreci sonunda halen uygulanmakta olan mevduatta tam güvencenin kaldırılmasının sistemde hiç bir tereddüt yaratmadığı bir ortama ulaşılmasıdır.
- makroekonomik açıdan temel göstergeler ise düşük enflasyon, istikrarlı büyüme ortamı, AB Kopenhag ekonomi kriterlerine uygun işleyen bir piyasa ekonomisinin yaratılması ve bu piyasada faaliyet gösteren rekabet edebilir kurumların varlığıdır.

Piyasa Koşullarında

Bankacılık Sisteminin Rehabilitasyonu ve Yeniden Yapılandırma

Uluslararası uygulamalar açısından bakıldığında bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın başlıca öğeleri arasında düzenleme ve denetim sisteminin iyileştirilmesi, risk alma ve yönetme sürecinin ve yönteminin değişmesi, sorunlu aktiflerin tanınması ve azaltılması, sermayenin güçlendirilmesi, bankacılık sistemine siyasi müdahalenin ortadan kaldırılması ve iyi yönetim yer almaktadır.

Bankaların rehabilitasyonu ve/veya yeniden yapılandırılmasında iki temel yaklaşımdan söz edilebilir. Birinci yaklaşım, bankaların mali yapılarının iyileştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik olarak özkaynakların zaman içinde artırılmasını öngörmekte ve bu amaçla en etkin yol olan kâr artışını sağlayacak bir ekonomik ortamın yaratılması için çaba sarf edilmektedir. İkinci yaklaşım -ki kısa dönemli bir yaklaşımdır- özkaynakların hemen artırılmasını öngörmektedir. Kuşkusuz her iki yaklaşımın koşulların oluşmasına göre yararları ve sakıncaları bulunmaktadır.

Bankaların rehabilitasyonu ve/veya yapılandırılmasına yöntem olarak bakıldığında ise bankaların ve bankacılık sisteminin içinde bulunduğu koşullar dikkate alınarak uygulanmak üzere birçok yöntem bulunmaktadır. Banka rehabilitasyonunda en çok başvuru alan yöntemler; sermayenin güçlendirilmesi, yönetim kalitesinin artırılması, banka ortaklık yapısının güçlendirilmesi, rekabetçi yapının iyileştirilmesi, koşullu olarak bankaya likidite desteğinin sağlanmasıdır. Yeniden yapılandırma yöntemleri ise kamu desteğinin sağlanması, bankanın kamu yönetimine alınması, birleşme, bölünme, küçülme, alacakların yeniden yapılandırılması, özelleştirme gibi uygulamalardır. Bankacılık sisteminde sistemik risklerin de ortaya çıkma ihtimalinin yüksek olduğu durumlarda mevduat güvencesi, kamu desteğinin sağlanması, ek likidite penceresinin verilmesi gibi uygulamalar da zaman zaman gündeme gelmiştir.

Piyasa Koşullarında

Bankacılık Sisteminin Rehabilitasyonu ve Yeniden Yapılandırma Planı

Finansal önlemler/araçlar (Bankacılık sistemine kısa dönemli destek)

- MB tarafından likidite sağlanması
- Mevduat ve diğer kaynaklara garanti getirilmesi
- Kamu desteği sağlanması
- Ortakların sermaye artırımı

Operasyonel önlemler/araçlar (yönetim kalitesinin iyileştirilmesi ve etkinliğin artırılması)

- Sermayenin artırılması
- Yeni yönetim
- Çalışanların kalitesinin artırılması
- Yabancı banka veya danışmanların kullanılması
- Yabancı bankaların sistem girmesinin özendirilmesi

Yapısal önlemler/araçlar (rekabetin artırılması)

- Bankanın kamu yönetimine alınması (Fon'a alınma)
- Bankanın kapatılması
- Birleşme, bölünme, küçülme
- Aktif yönetimi
- Alacakların yeniden yapılandırılması ve yönetimi
- Özelleştirme

V. Sektör Büyüklükleri¹

Toplam aktiflerin gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) oranı 1990 yılındaki yüzde 43 seviyesinden 2000 yılı sonunda yüzde 84'e yükselmiştir. 2000 yılından sonra, krizin ve mevduatın kamu kağıtlarına yönelmesinin de etkisiyle toplam aktiflerin GSYİH'ya oranı azalmış ve 2003 yılının ilk dokuz ayında yüzde 67'ye gerilemiştir.

Finansal Aracılık Göstergeleri (GSYİH'ya oranı, %)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
T. aktifler	43,4	52,8	83,5	77,1	67,2
T. krediler	20,4	22,5	27,5	19,1	18,4
T. mevduat	24,3	34,3	54,9	51,6	43,7

Kaynak: DİE ve TBB

Kredi stokunun GSYİH'ya oranı ise 1990 yılındaki yüzde 20 düzeyinden 2000 yılında yüzde 28'e yükselmiş, 2003 Eylül itibariyle yüzde 18'e gerilemiştir. Benzer bir gelişmeyle mevduatın oranı 1990-2000 döneminde yüzde 24'den yüzde 55'e yükselmiş, 2003 Eylül itibariyle yüzde 44'e gerilemiştir.

TCMB bilançosunun GSYİH'ya oranı, 1990 yılında yüzde 17 iken, 2002 yılı sonunda yüzde 29'a yükselerek, 2003 Eylül itibariyle yüzde 24 olmuştur. Kamu kesimi iç borçlanma senetlerinin GSYİH'ya oranı 1990 yılında yüzde 6 düzeyinde iken 2003 Eylül itibariyle yüzde 53'e yükselmiştir. Bankalardaki menkul kıymetlerin GSYİH'ya oranı ise aynı dönem itibariyle yüzde 4'den yüzde 29'a yükselmiştir.

TL cinsinden para talebi M2RF'nin (dolaşımdaki para+TL mevduat+repo+yatırım fonu) GSYİH'ya oranı 1990-2000 döneminde yüzde 18'den yüzde 32'ye yükselmiş, Eylül 2003 itibariyle yüzde 27 olmuştur. Aynı dönem itibariyle yabancı para mevduatı da içeren para talebi M2RYF'nin GSYİH'ya oranı ise yüzde 22'den yüzde 51'e yükselmiş, 2003 Eylül itibariyle yüzde 46'ya gerilemiştir.

¹ Enflasyon Muhasebesi Uygulamasına geçiş nedeniyle 2002 yılı ve 2003 Eylül dönemine ait banka finansal verileri ilgili dönemin satın alma gücüne göre hesaplanmıştır.

Temel Parasal Büyüklükler (GSYİH'ya oranı, %)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Krediler	20	22	27	19	18
Mevduat	24	34	55	52	44
Bank. menkul kıymetleri	4	6	10	31	29
TCMB bilançosu	17	19	25	29	24
M2RF	18	25	32	25	27
M2YRF	22	43	51	51	46
Toplam kamu kağıdı	6	15	29	54	53

Kaynak: TCMB ve Hazine Müsteşarlığı

1990-2003 Eylül döneminde toplam aktiflerin dağılımında çarpıcı bir değişme gerçekleşmiştir; tamamına yakını kamu kağıtlarından oluşan menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payı yüzde 10'dan yüzde 43'e yükselmiştir. 1990 yılında toplam aktifler içindeki payı yüzde 22 olan likit aktiflerin payı 2003 Eylül itibariyle yüzde 15'e gerilemiştir. Kredilerin toplam aktifler içindeki payı 1990'daki yüzde 48 düzeyinden, 2003 Eylül itibariyle yüzde 27'ye gerilemiştir.

Aktiflerin Dağılımı (%)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Likit aktifler	22	26	21	16	15
Menkul değerler cüzdanı	10	11	12	40	43
Krediler	48	43	34	27	27
-TGA (brüt)	2	1	4	5	4
- Karşılıklar	1	1	2	3	3
Duran aktifler	7	7	13	9	8
Diğer aktifler	12	13	20	8	7
Toplam	100	100	100	100	100
TL aktifler	77	57	65	54	61
YP aktifler	23	43	35	46	39

Kaynak: TBB

Toplam pasiflerin dağılımında, en büyük kalem olan mevduatın payı 1990 yılından 2002 yılına kadar artış göstermiş, 2003 yılının ilk dokuz ayında gerilemeye başlamıştır. 1990-2002 döneminde toplam mevduattaki artış özellikle yabancı para mevduattaki artıştan kaynaklanmıştır. Yabancı para mevduatın payı 2002 yılına kadar düzenli bir artış göstermiş, 2002 yılı sonunda toplam pasifler içindeki payı yüzde 39'a yükselmiştir. 2003 yılı içinde

TL'nin değeri lenmesine bağlı olarak yabancı para mevduatın toplam pasifler içindeki payı bir miktar gerileyerek, 2003 Eylül itibariyle TL mevduatın payının bir puan altına inmiştir. 2000 yılına kadar gerileyen özkaynakların toplam pasifler içindeki oranı, krizden sonra uygulanan banka sermayelerinin güçlendirilmesi programının etkisiyle yükselerek, 2003 Eylül itibariyle yüzde 14 olmuştur.

Pasiflerin Dağılımı (%)					
	1990	1995	2000	2002	2003/9
Mevduat	56	65	66	67	65
TL mevduat	41	29	35	28	33
YP mevduat	15	36	30	39	32
Mevduat dışı kaynaklar	19	14	19	15	12
Diğer pasifler	15	12	8	6	8
Özkaynaklar	10	9	7	12	14
Toplam	100	100	100	100	100
TL pasifler	74	52	54	50	57
YP pasifler	26	48	46	50	43

Kaynak: TBB

İlk beş ve ilk on bankanın sektör payı 1990 yılından 2000 yılına kadar hızlı bir gerileme göstermiştir. Aktif toplamında ilk beş bankanın payı 6 puan düşerek yüzde 48'e, ilk on bankanın payı ise 8 puan düşerek yüzde 69'a gerilemiştir. Yeniden yapılandırma programı uygulaması sürecinde hem ilk beş banka hem de ilk on bankanın aktif ve mevduat payı hızla yükselmiştir.

Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma (%)					
	1990	1995	2000	2002	2003/9
İlk beş banka					
T. aktif	54	48	48	58	60
T. mevduat	59	53	51	61	63
T. krediler	57	50	42	55	54
İlk on banka					
T. aktif	77	71	69	81	83
T. mevduat	85	73	72	86	88
T. krediler	78	75	71	74	73

Kaynak: TBB

1990-2003 Eylül döneminde ticaret bankalarının sektör aktifleri içindeki payı artmış, mevduat kabul etmeyen bankaların payı ise yüzde 9'dan yüzde 4'e gerilemiştir. Aynı dönemde, ticaret bankaları grubundaki kamusal sermayeli bankaların toplam aktiflerdeki payı azalırken, özel sermayeli bankaların payı artmıştır. 2003 Eylül itibariyle ticaret bankaları içinde en büyük pay yüzde 56 ile özel sermayeli bankalara aittir.

Aktiflerin Banka Gruplarına Göre Dağılımı (%)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Tüm bankalar	100	100	100	100	100
Ticaret bankaları	91	93	96	96	96
Kamu sermayeli bankalar	45	38	34	32	34
Özel sermayeli bankalar	43	52	47	56	56
Fondaki bankalar	-	-	8	4	3
Yabancı sermayeli bankalar	3	3	5	3	3
Mevduat kabul etmeyen bankalar	9	7	4	4	4

Kaynak: TBB

1990-2003 Eylül döneminde toplam kredilerin banka gruplarına göre dağılımında, ticaret bankaları ile mevduat kabul etmeyen bankaların göreceli paylarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Ticaret bankalarının payı yaklaşık olarak yüzde 90, mevduat kabul etmeyen bankaların payı ise yüzde 10 düzeyinde seyretmiştir. Diğer yandan, ticaret bankaları grubunda kamusal sermayeli bankaların toplam kredilerdeki payı yüzde 45'den yüzde 17'ye gerilerken; özel sermayeli bankaların payı yüzde 40'dan yüzde 67'ye yükselmiştir.

Kredilerin Banka Gruplarına Göre Dağılımı (%)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Tüm bankalar	100	100	100	100	100
Ticaret bankaları	88	89	91	89	90
Kamu sermayeli bankalar	45	39	27	16	17
Özel sermayeli bankalar	40	48	54	67	67
Fondaki bankalar	0	0	7	2	2
Yabancı sermayeli bankalar	4	2	3	4	4
Mevduat kabul etmeyen bankalar	12	11	9	11	10

Kaynak: TBB

Kredilerin toplam aktiflere oranı hızla gerilerken, kredi stokunun kalitesi de bozulmuştur. 2000 yılında yüzde 12 olan takipteki kredilerin (karşılık öncesi) toplam kredilere oranı, 2001 yılında krizin reel sektör üzerinde yarattığı tahribata bağlı olarak yüzde 29 düzeyine kadar yükselmiştir. Finansal yeniden yapılandırma programı ve yeni düzenlemelere göre banka kredilerinin ve tahsili gecikmiş alacaklarının yeniden sınıflandırılması ve buna uygun olarak karşılık ayrılması sonucu bankaların takipteki kredilerinin (karşılık öncesi) toplam kredilere oranı 2003 Eylül itibariyle yüzde 15'e gerilemiş, takipteki kredilerin yüzde 78'i için karşılık ayrılmıştır.

Sorunlu Krediler (%)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Takipteki krediler/Toplam krediler (*)	4	3	12	19	15
Karşılıklar/Takipteki krediler	70	57	63	64	78

*Karşılık öncesi.

Kaynak: TBB

1990-2003 Eylül döneminde, kamusal sermayeli bankaların toplam mevduat içindeki payı yüzde 49'dan yüzde 38'e gerilemiş, buna karşılık özel sermayeli bankaların yüzde 49 olan payı yüzde 57'ye yükselmiştir. 2003 Eylül itibariyle yabancı sermayeli bankaların payı yüzde 2, TMSF'ye devredilen bankaların payı ise yüzde 3'dir.

Mevduatın Banka Gruplarına Göre Dağılımı (%)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Tüm bankalar	100	100	100	100	100
Ticaret bankaları	100	100	100	100	100
Kamu sermayeli bankalar	49	43	40	34	38
Özel sermayeli bankalar	49	54	44	58	57
Fondaki bankalar	0	0	13	5	3
Yabancı sermayeli bankalar	2	3	3	2	2

Kaynak: TBB

1990-2003 Eylül döneminde mevduatın vade yapısının önemli ölçüde kısaldığı görülmektedir. Toplam mevduat içinde vadesiz mevduatın payı yüzde 35'den yüzde 20'ye gerilemiştir. Aynı dönem itibariyle 6 aya kadar vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı yüzde 30'dan yüzde 88'e yükselirken; 6 ay ve üzerindeki vadeli mevduatın payı yüzde 34'den yüzde 12'ye gerilemiştir.

Mevduatın Vade Yapısına Göre Dağılımı (%)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Vadesiz	35	25	19	20	20
1 ay	10	17	34	28	30
3 ay	20	32	33	40	37
6 ay	14	15	9	8	7
12 ay+	20	11	6	5	5
Toplam	100	100	100	100	100

Kaynak: TBB

Bankacılık sisteminin bilanço içi döviz pozisyonu (YP Aktifler-YP Pasifler) 1990 yılı sonunda 2 milyar doların altında iken 2000 yılı sonunda 17,4 milyar dolara kadar yükselmiş, 2003 Eylül itibariyle 7,2 milyar dolara gerilemiştir. Diğer taraftan, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından döviz endeksli varlık ve yükümlülükler de dahil edilerek yapılan hesaplamalara göre 2003 Eylül sonu itibariyle sektörün bilanço içi yabancı para pozisyonu -753 milyon dolar olmuştur.

YP Aktifler*, YP Pasifler* ve “YP Aktifler-YP Pasifler” (Milyon dolar)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
YP Aktifler	13.243	29.668	54.669	60.131	63.061
YP Pasifler	15.035	32.741	72.027	65.403	70.275
“YP Aktif - YP Pasif”	-1.792	-3.073	-17.358	-5.272	-7.214

* Döviz endeksli krediler ile bilanço dışı döviz varlık ve yükümlülükler dahil edilmemiştir.

Kaynak: TBB

1990-2003 Eylül döneminde özkaynakların toplam aktiflere oranı yüzde 10’dan yüzde 14’e yükselmiştir. Özkaynaklar/risk ağırlıklı varlıklar oranı 2001 yılında yüzde 17, 2002 yılında 24 ve 2003 Eylül itibariyle yüzde 30 olmuştur.

1990-1995 döneminde dönem karının toplam aktiflere ve toplam özkaynaklara oranı artmıştır. Bununla beraber, 2000 yılı karlılık rakamlarına Kasım 2000 krizinin etkileri yansımış ve özkaynakların yüzde 60’ı civarında bir dönem zararı oluşmuştur. 2002 yılından itibaren sektör yeniden kar elde etmeye başlamıştır. Enflasyondan arındırılmış raporlara göre 2002 yılı sonunda sektörün aktif karlılığı yüzde 1,1, özkaynak karlılığı ise yüzde 9,2 oranında gerçekleşmiştir. Eylül 2003 itibariyle bu oranlar sırasıyla yüzde 2 ve yüzde 13,6’ya yükselmiştir.

1990-2000 döneminde bankaların faaliyet gösterdiği ortamın yüksek riskli olması, sorunlu krediler için ayrılan karşılıkların yetersiz kalması, görev zararları tanımı altında Hazine'ye açılan kredilerin, faizleri tahsil edilmediği halde, gelir yazılmasına rağmen banka sisteminin aktif ve özkaynak karlılığı çok düşük düzeylerde kalmıştır. Öte yandan 2003 yılında yavaş da olsa bir iyileşme olmasına rağmen sermaye piyasası işlem karları hariç tutulduğunda bankacılık sisteminin temel faaliyetlerinden elde ettikleri kar marjı sıfırın altındadır.

Özkaynak Verimliliği ve Karlılık (%)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Özkaynaklar/T. aktifler	10	9	7	12	14
Özkaynaklar/Risk ağırlıklı varlıklar				24,2	30,4
Dönem net karı/T. aktifler	2,3	2,6	-3,0	1,1	2,0
Dönem net karı/T. özkaynaklar	29,2	41,7	-62,4	9,2	13,6
TEFE (ortalama)*	52,3	88,5	51,4	50,1	30,3

*Kaynak: DİE ve TBB

Bilanço dışı yükümlülüklerin toplam bilançoya oranı 1990-2000 döneminde yüzde 36'dan yüzde 101'e yükselmiştir. Bilanço dışı işlemlerdeki artış repo işlemleri ile forward ve swap işlemlerindeki hızlı büyüme nedeniyle türev finansal ürünler kalemindeki artıştan kaynaklanmıştır. Türev finansal ürünlerin alt kalemi olan vadeli döviz alım satım işlemlerindeki azalma ve repo-ters repo işlemlerinin bilanço içine alınmasına bağlı olarak bilanço dışı yükümlülüklerin toplam bilançoya oranı 2002 yılında yüzde 47'ye gerilemiş, 2003 Eylül itibariyle yüzde 58 olmuştur.

Bilanço Dışı Yükümlülüklerin Dağılımı (%)

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Garanti ve kefaletler	86	44	24	45	33
Taahhütler	10	18	19	29	40
Türev finansal ürünler	4	37	57	26	27
Toplam	100	100	100	100	100
TL	44	42	38	39	51
YP	56	58	62	61	49
Toplam nazım hesaplar/T. aktifler	36	71	101	47	58

Kaynak: TBB

1990 yılından 2000 yılına kadar bankacılık sistemindeki banka sayısı 66'dan 81'e yükselmiştir. 1990 sonrasında teknolojik gelişmeler ve verimlilik artırılması yönündeki çabalara paralel olarak azalan şube sayısı 1995 yılından başlayarak tekrar artmaya başlamıştır. Şube sayısındaki gelişmeye paralel bir gelişme personel sayısında da gerçekleşmiştir. 2000 yılından itibaren ise banka, şube ve personel sayısında hızlı bir azalma olmuştur; 2000-2003 Eylül döneminde banka sayısı 79'dan 51'e düşmüş, şube sayısı 1.869 azalarak 5.968'e, personel sayısı 47.437 azalarak 122.964'e gerilemiştir. Bu gelişmede, 1999 yılında banka sisteminde uygulanmaya başlanan yeniden yapılandırma programıyla birlikte mali bünyesi zayıflayan bankaların TMSF'ye devredilmesi, kamu bankalarında yeniden yapılandırılma uygulaması, 2001 krizinin banka kaynaklarını küçültmesi yanında bankaların maliyet tasarrufu sağlaması yönündeki çabaları etkili olmuştur.

Banka, Şube ve Personel Sayısı

	1990	1995	2000	2002	2003/9
Banka sayısı	66	68	79	54	51
Şube sayısı	6.560	6.244	7.837	6.106	5.968
Personel sayısı	154.089	144.793	170.401	123.271	122.964

Kaynak: TBB

VI. Avrupa Birliği Ekonomik Kriterleri ve Bankacılık Sistemi Açısından Değerlendirme

AB'nin genişleme politikasını dayandırdığı Kopenhag ekonomik kriterleri uluslararası entegrasyon olgusu ve ekonomik istikrar arayışları içinde piyasa ekonomisi kavramını ön plana çıkarmıştır. AB'ye tam üyelik koşulu olan ekonomik kriter; ekonomi alanında işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı kadar, AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile baş edebilme kapasitesi olarak belirlenmiştir. Piyasa ekonomisinin temelindeki beklenti ülkelerin sadece milli gelir artışını sağlamak değil, ekonomik kalkınma ve sosyal refahlarını artırmak, bireysel özgürlüklere hizmet etmek ve istikrarlı büyümelerini sürdürmektir.

AB tarafından getirilen ekonomik kriterdeki birinci unsur olan işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı, fiyatların ve ticaretin liberalleştirilmesini ve mülkiyet haklarını da içeren, yaptırımı haiz bir hukuk sisteminin olmasını gerektirmektedir. Makroekonomik istikrar ve ekonomi politikası konusunda uzlaşma, bir piyasa ekonomisinin performansını arttırmaktadır. Gelişmiş bir finans sektörünün varlığı ve piyasaya giriş ve piyasadan çıkışın

önünde önemli engellerin olmaması da ekonominin verimliliğini arttırmaktadır. AB tarafından tanımlanan etkin bir piyasa ekonomisi için öngörülen temel koşullar:

- i. Arz-talep dengesinin piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması,
 - ii. Ticaret kadar fiyatların da liberal olması, piyasaya giriş (yeni firma açılması) ve çıkış (iflaslar) için engellerin bulunmaması,
 - iii. Mülkiyet haklarını (fikri ve sınai mülkiyet) içeren düzenlemeleri kapsayan yasal bir sistemin olması ve bu yasalar ile düzenlemelerin icra edilebilmesi,
 - iv. Fiyat istikrarını içeren bir ekonomik istikrara ulaşılmış olması ve sürdürülebilir dış dengenin varlığı,
 - v. Ekonomik politikaların gerekleri hakkında geniş bir fikir birliğinin olması,
 - vi. Finansal sektörün, tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirebilecek kadar iyi gelişmiş olması
- gerekmektedir.

Ekonomik kriterdeki ikinci unsur olan Birlik içindeki rekabet baskısına ve piyasa güçlerine dayanabilme kapasitesi bir piyasa ekonomisinin ve ekonomik birimlerin öngörülebilirlik ortamında kararlar almasına imkan veren istikrarlı bir makroekonomik çerçevenin varlığına bağlıdır. Ayrıca, altyapı da dahil olmak üzere, yeterli miktarda insani ve maddi sermaye de gerektirmektedir. Kamu işletmelerinin yeniden yapılandırılması ve tüm işletmelerin verimliliklerini artırmak için yatırım yapmaları gereklidir. Bunlara ek olarak, işletmelerin dış finansman imkanları ne kadar çoksa ve yeniden yapılanma ve yenilik konusunda ne kadar başarılıysalar, uyum gösterme kapasiteleri de o kadar yüksek olacaktır. Genel olarak, bir ekonominin Birlik ile ekonomik bütünleşme derecesi ne kadar yüksekse üyelik yükümlülüklerini üstlenme konusunda başarısının da o kadar yüksek olması beklenmektedir. AB içinde rekabet edebilme kapasitesinin sağlanması için;

- Öngörülebilir ve istikrarlı bir ortamda karar alabilen ekonomik kurumların makroekonomik istikrarının olması ve bununla beraber işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı,
- Alt yapı, eğitim ve araştırmayı içeren yeterli miktarda fiziki ve beşeri sermayenin olması,
- Firmaların teknolojiye uyum sağlama kapasitesinin bulunması,

- Hükümet politikalarının rekabet gücünü etkileme derecesi,
- Üyelik öncesi AB ile ticari entegrasyonun derecesi ve hızı,
- Ekonomide KOBİ'lerin yaygınlığı,

dikkate alınmaktadır.

Türkiye ekonomide serbest piyasa sistemini benimsemiştir. Piyasa ekonomisi uygulaması konusunda temel bir uzlaşısı vardır. Bununla birlikte kamunun, girişimci olarak ekonomik faaliyeti etkileme gücü önemli ölçüde varlığını korumaktadır. Kamu kesimi ekonomide yaratılan kaynakların neredeyse tamamını talep eder durumdadır. Kamu, girişimci olduğu bazı alanlarda tekel konumundadır. Ekonomide, devletin düzenleme ve denetim rolü konusunda kuvvetler ayrılığı henüz tam olarak oluşmamıştır. Kamu finansal sistemde de önemli bir paya sahiptir. Para ve sermaye piyasasında faiz oranları büyük ölçüde kamunun talebi tarafından belirlenmektedir.

Öngörülebilir ve istikrarlı bir ekonomik ortam yaratılamamıştır. Son 10 yıllık dönemde ortalama büyüme hızı yüzde 4 dolayındadır; uzun dönem büyüme hızı düşmektedir. Ancak büyüme hızı yıldan yıla çok ciddi dalgalanmalar göstermektedir. Tüketici fiyatları ortalaması yüzde 50'nin üzerindedir. Enflasyon 2001 yılında yüzde 70, 2002 yılında yüzde 35'tir. 2003 yılında enflasyonun yüzde 20 civarında olması beklenmektedir.

Ekonomik büyümenin finansmanında kullanılmak üzere mali kaynaklar yeterince çoğaltılamamış, büyüme yurtdışından kaynak bulunabilirliğine son derece bağımlı hale gelmiştir. Ulusal para cinsinden finansal sistemin milli gelire oranı çok küçüktür. Ekonomide kullanılabilir kaynakların önemli bir bölümü, gönüllü ya da zorunlu olarak, kamu tarafından talep edilmekte ve kullanılmaktadır. Bu durum özel sektörde kaynak yaratan ve kullanan güçlü kurumların yaratılması için gerekli ortamın oluşmasını sınırlandırmaktadır.

Düzenlemeler açısından bakıldığında, AB düzenlemelerine en yakın sektörlerin başında bankacılık sistemi gelmektedir. Buna karşılık bankacılık sisteminin AB ülkelerindeki bankalar ile rekabet gücü henüz yüksek değildir. AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında bankacılık sistemi oldukça küçüktür.

2001 yılı sonu itibariyle, seçilmiş AB ülkeleri ve Türkiye temel bankacılık büyüklükleri karşılaştırıldığında, bankacılık sistemi toplam aktiflerinin GSYİH içindeki payı AB üyesi

ülkelerde ortalama yüzde 150 olmasına karşın Türkiye için bu oran 2001 yılı sonunda yüzde 90, 2003 Eylül itibariyle ise yüzde 67 düzeyindedir.

Nüfusa oranla banka, şube ve personel sayıları karşılaştırıldığında Türkiye’de bu göstergelerin de AB ülkelerinin çok gerisinde olduğu görülmektedir. Türkiye’de banka başına düşen kişi sayısı 2001 yılı sonunda 1.124.754 iken, Eylül 2003 itibariyle 1.372.549 milyon kişidir. AB ülkeleri arasında göreceli olarak küçük bankacılık sistemine sahip Yunanistan’da banka başına düşen kişi sayısı 501.000, AB üyesi ülkeler ortalamasında ise 86.000 kişidir. Kişi başına düşen ortalama aktif miktarı Türkiye’de 2.000 euronun altında kalırken, Yunanistan’da 15.151 euro, AB üyesi ülkeler ortalamasında ise 50.000 eurodur.

Tablo 1a: Seçilmiş AB Ülkelerinde Bankacılık Sistemine İlişkin Temel Göstergeler (Yüzde, 2001)

	T.aktifler/ GSYİH	Krediler/ GSYİH	Men. değ./ GSYİH	Özkaynaklar GSYİH	Mevduat/ GSYİH
Almanya	288	137	69	12	124
Avusturya	294	142	49	14	110
Fransa	157	99	55	13	80
İspanya	216	116	45	19	123
İtalya	188	89	15	13	52
Hollanda	479	281	111	18	222
Belçika	360	124	114	13	147
Finlandiya	128	70	23	5	68
Yunanistan(*)	154	73	49	14	99
Türkiye	93	23	41	5	65
Türkiye(**)	67	18	29	10	44

(*) Sadece ticari bankalar,

(**) Eylül 2003 itibariyledir.

Kaynak: OECD-Bank Profitability 2002, IMF-International Financial Statistics , 2003.

Tablo 1b: Seçilmiş AB Ülkelerinde Bankacılık Sistemine İlişkin Temel Göstergeler (Yüzde , 2001)

	Krediler/ T. aktifler	Men. değ./ T. aktifler	Özkaynaklar/ T. aktifler	Mevduat/ T. aktifler
Almanya	48	24	4	43
Avusturya	48	17	5	38
Fransa	63	35	8	51
İspanya	54	21	9	57
İtalya	47	8	7	27
Hollanda	59	23	4	46
Belçika	34	32	4	41
Finlandiya	55	18	4	53
Yunanistan (*)	48	32	9	64
Türkiye	25	45	6	70
Türkiye(**)	27	43	14	65

(*)Sadece ticari bankalar dahil edilmiştir.

(**) Eylül 2003 itibariyledir.

Kaynak: OECD, Bank Profitability 2002, IMF-International Financial Statistics , 2003.

Tablo 2: Banka, Şube ve Personel Sayısı (2001)

	Banka sayısı	Şube sayısı	Personel sayısı
Almanya	2.370	37.259	717.000
Avusturya	907	4.546	70.000
Fransa	1.067	25.874	411.500
İspanya	281	38.676	246.000
İtalya	821	29.259	344.000
Hollanda(*)	84	5.968	154.000
Belçika	112	12.173	76.000
Finlandiya	342	1.282	24.700
Yunanistan (**)	20	2.766	52.000
Türkiye	61	6.908	137.495
Türkiye(***)	51	5.968	122.964

(*) Şube ve personel sayısı 2000 yılı verileridir.

(**) Sadece ticari bankalar dahil edilmiştir.

(***) Eylül 2003 itibariyledir.

Kaynak: OECD, Bank Profitability 2002.

Tablo 3: Banka, Şube, Personel Başına Düşen Kişi Sayısı ve Kişi Başına Aktif Büyüklüğü (2001)

	Banka	(Kişi) Şube	Personel	(Euro) Aktif
Almanya	34.751	2.210	115	69.385
Avusturya	8.908	1.777	115	72.207
Fransa	55.473	2.288	144	37.012
İspanya	143.310	1.041	164	29.695
İtalya	70.585	1.981	168	33.756
Hollanda(*)	190.952	2.688	104	109.845
Belçika	91.607	843	135	82.488
Finlandiya	15.175	4.048	210	29.948
Yunanistan (**)	501.000	3.623	193	15.151
Türkiye	1.124.754	9.932	499	1.893
Türkiye (***)	1.372.549.154	11.729	569	1.991

(*) Şube ve personel sayısı 2000 yılı verileridir.

(**) Sadece ticari bankalar dahil edilmiştir.

(***) Eylül 2003 itibariyledir.

Kaynak: OECD, Bank Profitability 2002.

VII. Bankacılık Sektörünün Analizi

a) Güçlü Yönler

- 1- Yakın dönemde sektörün temel sorunları kapsamlı olarak tanımlanmıştır.
- 2- Kurala dayalı denetim yanında piyasa denetiminin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.
- 3- Risk yönetiminin geliştirilmesi ve kurumsallaşması yönünde önemli mesafeler alınmıştır.
- 4- Bankacılık sistemindeki yeniden yapılanma bütçe disiplini ve fiyat istikrarını hedefleyen ekonomi politikası ile eş zamanlı başlatılmıştır.
- 5- Düzenlemelerde uluslararası standartlara önemli ölçüde yaklaşılmıştır.

- 6- Sorunlu krediler radikal olarak tanımlanmış ve karşılığa tabi tutulmuştur.
- 7- Kur riski azaltılmıştır.
- 8- Finansal sektörün büyüme potansiyeli bulunmaktadır.
- 9- Bankalar gelişmiş ürün ve hizmet yelpazesine sahiptir.
- 10- İnsan gücü kalitesi ve uzmanlaşma düzeyi yüksektir.
- 11- Teknoloji alanında Türk bankacılık sektörü uluslararası rekabet düzeyini yakalamış durumdadır.
- 12- Bankaların gelişmiş şube ağı ve dağıtım kanalları mevcuttur.

b) Zayıf Yönler

- 1- Finansal varlıklara olan talep düşüktür.
- 2- Mali piyasalar küçük ve derinliği azdır.
- 3- Faaliyet ortamı yüksek risk içermektedir.
- 4- Serbest özkaynaklar küçüktür.
- 5- Karlılık özkaynak artışını özendirmemektedir.
- 6- Düzenlemeler çok sık aralıklarla ve birbirleriyle çelişen şekilde değişmektedir.
- 7- Finans sektörüne duyulan güven ve gösterilen itibar düşüktür.
- 8- Finansal varlıkların vergilendirilmesinde yatırımcının tercihlerini etkileyecek ölçüde büyük farklılıklar bulunmaktadır.
- 9- Finansal piyasalarda kamunun dışlama etkisi büyüktür.
- 10- Kamunun sistem içindeki payı ve etkinliğinin devam etmektedir.
- 11- Düzenlemelerin uygulanmasında farklılıklar finansal kurumlar arasında çok ciddi haksız rekabet yaratmaktadır.
- 12- Aktif kalitesinde düzelme süreci yavaş işlemektedir.
- 13- Finansal piyasaların doğası ile uyumlu olmayan kararlar alınmakta ve uygulanmaktadır.
- 14- Kaynak maliyetleri yüksek ve vadeler çok kısadır.
- 15- Para ikamesi hala çok yüksektir.
- 16- Özel sektörün tahvil ve bono ihracı yoluyla sermaye piyasasından kaynak sağlaması neredeyse imkansızdır.
- 17- Aracılık maliyeti çok yüksektir. Bu nedenle, yurtiçindeki bankaların yurtdışındaki bankalar karşısında rekabet gücü zayıftır.
- 18- Kayıtdışılık çok yüksektir.
- 19- Banka dışı kredi kurumları küçüktür.

- 20- Sermaye piyasası küçüktür.
- 21- Finansal kurumlar dışındaki kurumların mali performanslarının doğru olarak ölçülmesini, denetlenmesini ve raporlanmasını sağlayacak standartlar bulunmamaktadır.
- 22- Sermaye piyasası karları hariç tutulduğunda faaliyet marjları negatiftir.
- 23- Bankalar veya üçüncü kişilerin bankalar hakkında spekülasyon yorum ve değerlendirmeleri güvenin teminini olumsuz etkilemektedir.
- 24- Birikmiş sorunlar geçmişte yaşananlar nedeniyle faaliyetlerini sürdüren bankalar üzerinde çok ciddi bir baskı oluşturmaktadır.
- 25- Tasarruf mevduatına tam güvence ve bu konudaki tartışmalar sektörün sağlıklı işleyişine yönelik tereddütler yaratmaktadır.

VIII. Stratejiler

Türkiye’de ekonomik yeniden yapılandırmanın temel aşamalarından birisi bankacılık sektörünün güçlendirilmesi, finansal sistemin büyütülmesi ve derinliğinin artırılmasıdır. Bankacılık sektörünün geçmişten gelen sorunları ve yeniden yapılandırma sürecindeki gelişmeler dikkate alındığında sektörün büyümesi ve sağlıklı bir yapıda faaliyet göstermesi için izlenecek stratejiler şunlar olmalıdır:

- İstikrar içinde ve sürdürülebilir bir büyüme ortamı yaratılmalıdır.
- Finansal sistemde ve hizmetlerde serbestleşme süreci eksiksiz olarak tamamlanmalıdır. Kamunun ekonomiye müdahale alanı sınırlandırılmalı, denetim güçlendirilmelidir.
- Finansal sektörde özel sektörün payının artışı özendirilmelidir. Ancak, yakın dönemde yaşanan gelişmeler dikkate alınarak finansal kurum sahipliğine özel bir önem verilmelidir.
- Finansal sistemin büyümesi yanında derinleşmesi ve gelişmesinde özenli bir sıralandırma yapılmalıdır. (Ticaret ve yatırım bankalarının oluşturulması, banka dışı finansal kurumlar, para piyasalarının kurulması, uzun dönemli kredilendirme, hisse senedi ve tahvil/bono piyasasının geliştirilmesi, kurumsal yatırımcıların oluşturulması, emeklilik fonlarının oluşturulması gibi.)
- Denetim otoritesi siyasi etkilerden uzak tutulmalı, faaliyetlerinde bağımsız olmalıdır.
- Denetim otoritesi finansal kurumların risklerini ve risklerin iyi yönetilmesini titizlikle izlemeli ve kuralları eksiksiz olarak uygulamalıdır.
- Özkaynakların büyütülmesini cazip hale getirmek için faaliyet karlılığının artırılması ve sürekli hale getirilmesi sağlanmalıdır.

- Bankaların aracılık fonksiyonu güçlendirilmelidir.
- Haksız rekabet ortamı yaratılmamalı ve piyasa disiplini etkin hale getirilmelidir.
- Bankacılık sektörünün stok problemlerinin çözümüne yönelik bir yol haritası açıklanmalıdır. Bankacılıkta düzenlemeler uluslararası kurallara önemli ölçüde yaklaşmıştır ve bankacılık sisteminin rekabet gücünü artırmayı amaçlamıştır. Ancak, Türkiye'nin geçmişten gelen sorunları düzenlemelerin kısa sürede uygulanabilirliğini güçleştirmektedir. Türkiye'de riskler hala çok yüksektir. Bankacılık sisteminin düzenlemelere hemen uymasının istenmesi ekonomideki kırılganlıkları artırmaktadır. Bu nedenlerle kuralları önceden belirlenmiş makul sürelerin verilmesi ve geçiş dönemlerinde ara çözümlerin devreye sokulması büyük önem taşımaktadır.

IX. Öneriler

1. Ekonomi politikası

İstikrar içinde sürdürülebilir bir büyüme, düşük enflasyon ve uluslararası alanda rekabet edilebilir bir ekonomik ortamın yaratılması, ekonomik sorunların aşılması için gerekli olan tasarruf artışının sağlanması ve ekonomik olarak kullanılmasında hayati bir önem taşımaktadır. Tasarrufların ekonomik olarak kullanılmasında ise güven ve verimlilik ilkesine dayalı olarak, finansal sistemin etkin ve sağlıklı bir biçimde çalışması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle;

- Ekonomik programda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi yönündeki politikalar kararlılıkla uygulanmalı ve yapısal reformlar sürdürülmelidir,
- Enflasyonist olmayan iktisat politikaları kararlılıkla sürdürülmelidir,
- Ekonomideki istikrarsızlıkların başlıca kaynağı olan kamu açıklarının küçültülmesi yönünde başlatılan reformlar öngörülen sürelerde tamamlanmalıdır,
- Bütçe disiplini sağlanmalı ve taviz verilmemelidir,
- Kayıt dışılığa neden olan düzenleme ve uygulamalar gözden geçirilerek, kayıt dışı işlemlerin kayda alınması sağlanmalıdır,
- Vergi düzenlemeleri, basit, kolay anlaşılır ve uygulanabilir hale getirilmeli ve uluslararası yatırımcıları özendirecek yapıya kavuşturularak Türkiye'nin rekabet gücünün artması sağlanmalıdır,
- Haksız rekabete neden olan düzenlemeler kaldırılmalıdır,

- Kaynak kullanma ve kullandırma maliyetini olumsuz yönde etkileyen düzenlemeler yeniden gözden geçirilmelidir. Bu düzenlemelere kamuya gelir sağlanması açısından değil, piyasalarda aracılık maliyetinin düşürülmesi, likiditenin arttırılması ve derinliğin sağlanması açısından bakılmalıdır,
- Finansal sistemin büyümesi, güçlenmesi ve sağlıklı olarak işlemlerini sağlayacak düzenlemeler makul geçiş süreleri içinde yapılmalı ve etkinlikle uygulanmalıdır,
- Finansal piyasaların etkin olarak çalışması sağlanmalıdır,
- Bankacılık sistemi yanında ekonominin diğer tüm kurumları ve şirketler kesimi de reforma tabi olmalıdır.

2. Bankaların gözetim ve denetiminden sorumlu otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, taşıdığı sorumlulukları yerine getirmek ve görevlerini etkin olarak sürdürebilmek için faaliyetlerinde bağımsız olmalı, gerekli yasal yetki ve araçlara sahip bulunmalıdır.

Bankaların etkin gözetimi ve denetimi bankacılık sisteminin de içinde yer aldığı güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarından birisidir. Bankacılıkta gözetim ve denetim işlevinin temel amacı finansal sistemde istikrarı ve güveni temin etmek ve ödünç alan ve ödünç verenlerin maruz kalacakları riskleri mümkün olan en düşük düzeye indirmektir. Böylece otorite bir yandan sağlıklı bir ekonomik büyümenin en temel kaynağı olan mali tasarrufların etkin olarak kullanılmasını bir yandan da bu kaynakların korunmasını sağlamaya çalışır.

Bankacılıkta etkin gözetim ve denetim, her ülkenin finansal sistemindeki istikrarın sağlanmasında kritik rol oynayan ve serbest piyasa koşullarında ve/veya etkin makroekonomik politikaların uygulanmasıyla kendiliğinden temin edilemeyecek olan bir kamu hizmetidir. Son derece karmaşık ve teknik konuları içeren bankacılık faaliyetinin düzenlenmesi, izlenmesi, denetimi ve denetim sonuçlarının karara bağlanması özel uzmanlık gerektirmektedir. Bu nedenle düzenleme ve denetim bilgi birikimi ve tecrübesi olan konusunda uzman bir kuruluş tarafından yapılmalıdır.

Gözetim ve denetim otoritesi taşıdığı sorumlulukları yerine getirmek ve görevlerini etkin olarak sürdürebilmek için faaliyetlerinde bağımsız olmalı, bankalardan gerekli bilgilerin temin edilmesi ve aldığı kararların uygulanması konusunda gerekli yasal yetki ve araçlar ile donanmalıdır. Denetim otoritesinin bağımsızlığı ilgili tüm taraflara adil tutarlı, açık, şeffaf

olması, tarafların hak ve sorumluluklarının eksiksiz olarak karşılandığının izlenmesi, hem ulusal hem de uluslararası boyutta yoğun bir rekabetin yaşandığı bankacılık sisteminde eşit rekabet şartlarının sağlanması açısından özel bir önem taşımaktadır. Otoritenin bağımsızlığı, aldığı kararlara ve uygulamalara ilgili tüm taraflar tarafından güven duyulmasını sağlayacaktır. Bankaların düzenlenmesi ve denetiminden sorumlu bir otoriteye duyulan güven, banka sistemine, ekonomiye ve ulusal paraya olan güvenin artırılmasının temel koşullarından bir tanesidir.

3. Gündemde çözüm bekleyen konular

3.1. Banka risklerinin azaltılması ve aktif kalitesinin iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler

- İcra ve İflas Yasası'nda yapılan düzenlemelerde yakın dönemde yaşananlar ve Türkiye'nin özellikleri dikkate alınarak alacakların tahsilini hızlandıracak değişiklikler öncelikli olmalıdır.
- Bankaların riskli aktifler, iştirakler ve dolaylı aktifleri ile ilgili getirilen düzenlemelere uyumda, kuralları iyi tanımlanmış olmak üzere, makul geçiş sürelerinin tanımlanması sağlanmalıdır.
- Genel karşılıkların gider olarak yazılmasına izin verilmelidir.
- İstanbul Yaklaşımının etkinliğini ve hızını artıracak düzenlemeler yapılmalıdır.

3.2. Aracılık maliyetinin düşürülmesi

- Zorunlu karşılıklar sıfıra yakın bir düzeye çekilmeli ya da zorunlu karşılıklara bankalararası para piyasası faiz oranı düzeyinde faiz ödenmelidir.
- Mevduat sigorta primi risk ile ilişkilendirilmeli ve sadece sigortaya tabi mevduat miktarı üzerinden yapılmalıdır.
- TL tasarruflar üzerindeki vergi yükü hafifletilmelidir. Bu araçların vergilendirilmesi nötr hale getirilmelidir.
- Borsada işlem ve tescil ücretleri düşürülmelidir.
- Kambiyo gider vergisi sıfıra çekilmelidir.
- Banka ve Sigorta Muamele Vergisi kaldırılmalıdır.
- Bankalar tarafından ödenen katma değer vergisi Banka ve Sigorta Muamele Vergisinden mahsup edilmelidir.

- Bilançolarını enflasyon vergisine göre hazırlamak zorunda olan bankaların vergilendirilmesi de enflasyon muhasebesi üzerinden yapılmalıdır.

3.3. Haksız rekabete neden olan uygulamalar kaldırılmalıdır.

Düzenlemeler, gözetim, denetim ve yaptırımlar açısından finansal kurumlar arasında haksız rekabet yaratacak uygulamalar olmamalıdır.

- Kamu menkul kıymetleri ile diğer finansal araçların vergilendirilmesinde farklılık çok yüksektir.
- Vakıflara ait fonların eşit rekabet koşulları gereği tüm bankalarda değerlendirilmesinin önünde engel teşkil eden düzenlemeler kaldırılmalıdır.
- Kamu bankalarının tabi olduğu denetim ve personelinin tabi olduğu ceza hükümleri Bankalar Kanunu'nda düzenlenen hükümlerle yeterli olmalıdır.
- Bankaların eski hükümlü çalıştırmalarına ilişkin yükümlülükleri bankalarda çalışan personelin yetki ve sorumlulukları dikkate alınarak yeniden değerlendirilmelidir.
- Mevduata tam güvence uygulamasının hükümetin açıklamış olduğu şekilde 2004 yılı Temmuz ayında kaldırılması ve sınırlı güvence uygulamasına geçilmesi uygun olacaktır.
- Finansal olan ve olmayan kurumların mali durumlarının kamuoyuna sağlıklı olarak açıklanmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Üçüncü kişilerden olan ticari alacaklar açısından kamu ile özel sektör benzer düzenlemelere tabi olmalıdır.
- Vergisel yükler Türkiye'deki bankaların yurtdışındaki kurumlara rekabet gücünü zayıflatmaktadır.

X. Hedef

Türk bankacılık sektörünün yakın dönem hedefi; ekonomik programdaki enflasyon ve büyüme hedeflerinin gerçekleşeceği ve toplam aktiflerdeki artışın, GSYİH cari artışının yüzde 50 üzerinde olacağı varsayımıyla, 2005 yılı sektör toplam aktiflerinin GSYİH içindeki payının yüzde 100'e yükselmesidir.

Büyüme hedefiyle birlikte Türk bankacılık sektörünün uluslararası standart ve kurallara uyum sürecini tamamlaması, güçlü ve sağlıklı bir finansal yapıya kavuşması ve uluslararası rekabet gücünü yakalaması amaçlanmaktadır.

Fiyat istikrarının ve istikrarlı büyüme sürecinin, bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın, denetim ve yönetim sisteminin daha etkin hale gelmesinin, kamu borçlanma gereğinin düşürülmesinin, kayıt dışılık ile mücadelenin ve aracılık maliyetlerinin düşürülmesinin finansal aktiflere olan talebi artırarak sektörün büyümesinde etkili olması beklenmektedir. Bu çerçevede;

- Bankacılık hizmetlerine olan talebin artması,
- Rekabet artışı,
- Özel sektörün bankacılık sektöründeki payının artması, kamu sektörü payının azalması,
- Özel sektöre kredi arzının artması,
- Banka özkaynaklarının büyümesi,
- Bilançonun vade yapısının düzelmesi,
- Faaliyet karlarının artması,
- Sektöre güvenin artması,
- Sektörün temsili için sivil meslek örgütlerinin daha fazla sorumluluk alması,
- Mevduata güvencenin sınırlandırılması,
- Banka bilançolarında ters para ikamesi sağlanması,
- Yeni banka lisansları verilmeden önce, potansiyel yatırımcıların mevcut banka yatırımları için özendirilmesi,

bankacılık sektörünün büyümesinde etkili olacak etkenlerdir.

Banka sisteminin büyümesi ve sağlıklı olarak çalışması büyüme arzusunda olan ülkemizde büyümenin finansmanında gerekli kaynakların yaratılmasında önemli bir katkı sağlayacaktır. Özel sektörün üretim ve yatırım için kaynak talebi ile bireysel kredi talebinin karşılanmasında bankaların kredi arzı önem kazanmıştır.

XI. Sonuç

Güçlü bir ekonominin varlığı büyüyen ve sağlıklı çalışan bir finansal sektör ile mümkündür. Finansal kaynakların toplanması ve kullanıcılara aktarılmasında çok önemli bir işlevi üstlenmiş olan finansal sektör, piyasa mekanizmasının beyni durumundadır. Türkiye gibi, kaynak açığı olan bir ülkede, finansal tasarrufların ekonomik açıdan en verimli biçimde kullanılmasında finansal sektörün etkin ve sağlıklı olarak çalışması büyük önem arz etmektedir. Etkin, sağlıklı çalışan ve büyüyen bir finansal sistemin oluşturulması, büyük ölçüde bu sisteme duyulan güvene ve politik istikrarın desteği ile sağlanmış makroekonomik istikrara bağlıdır.

Sermaye piyasası henüz gelişme aşamasında olan ülkemizde, finansal sektörün temelini geleneksel olarak bankacılık sistemi oluşturmaktadır. Mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullanılmaktadır. Yurtdışı kaynakların da önemli bir bölümü bankalar aracılığıyla sağlanmaktadır.

Yakın dönemde finansal sektöre, özellikle de bankacılık sistemine olan güven ciddi olarak zedelenmiştir. Finansal sisteme ve kurumlarına olan güvenin korunması veya yeniden tesis edilmesi bankaların tek başlarına ya da birlikte gösterecekleri çaba ile sağlanamayacak kadar önemli bir konudur. Güven sorununun aşılmasında başta düzenleyici otorite olmak üzere ilgili tüm kurumlar tarafından yoğun bir çaba gösterilmelidir. Piyasa mekanizmasına dayalı bir ekonomide mantıklı politikaların uygulanabilirliğinin finansal piyasaların güvenilir olmasına ve sağlıklı işlemesine bağlı olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Güven sorununun bulunduğu durumlarda, güvenin çok kısa sürede ve kalıcı olarak sağlanması ekonomide istikrarın oluşturulması açısından zorunludur.

Küreselleşmenin bugün ulaştığı noktada, yurt içinden ve/veya dışından kaynaklanan olumsuzlukların finansal sektörden başlayıp tüm sektörleri etkilediği bir ortamda, finansal piyasaların güvenilirliğinin bozulmaması, finansal sektörün ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak büyümesi daha da büyük önem taşımaktadır.

Büyüme çabası içinde ve gelişmekte olan ülkemiz önümüzdeki yıllarda da çok ciddi kaynak talebi içinde olacaktır. Finansal kurumlar tasarruflar ve yatırımlar arasında ana kanallardır. Bu kanalların etkin çalışması ekonomik büyümenin kritik bir belirleyicisidir. Etkin bir finansal

sistem, tasarrufların çok farklı kaynaklardan toplanması ve verimli alanlarda kullanılmasına aracılık eder, böylece hem yatırımlar hem de tasarruf edenler menfaat sağlar.

Tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesinde en temel unsur risk ve getiridir. Finansal sektör, tasarruf edenler açısından, miktar sınırını, risk sorununu ve fiyat sorununu önemli ölçüde çözümler; sağlıklı bir ekonomi için en uygun ortamı hazırlar.

Vergi sistemi ulusal tasarrufların ve finansal sektörün büyümesini özendiren bir yaklaşım içinde olmalıdır. Tasarrufların büyümesi finansal sektörün büyümesi demektir; finansal sektörün büyümesi üretimin ve gelirin büyümesi demektir. Gelir artınca vergi de artar. Bunun tersi mümkün değildir.

Finansal sektörün büyümesinin en önemli şartı bu sektörde yer alan kurumların sermayelerinin korunmasıdır. Finansal sektörde yer alan kurumların salt finans işine tahsis edilmiş sermayeleri özenle korunmalı, büyümesi özendirilmelidir. Sermayenin korunmasının ve büyütülmesinin en önemli yolu ise kar etmektir. Kar etmeyen finansal kurumların ekonomiye bir katkısı olamaz. İkinci şart ise kaynakların ulusal para cinsinden büyümesidir. Üçüncü şart finansal sistemde etkin bir kamu ve piyasa denetimidir.

Kaynakça:

1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) Bankacılık Sektörü Gelişme Raporları.
2. Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetlerinin Azaltılması, BDDK Çalışma Raporu, Kasım 2003.
3. TC Merkez Bankası Aylık, Üç Aylık ve Yıllık Raporları.
4. Türkiye Bankalar Birliği, Türk Bankacılık Sektörü Raporları.

Ek: Türk Bankacılık Sistemi Seçilmiş Bilanço Bilgileri

Türk Bankacılık Sistemi Seçilmiş Bilanço Bilgileri *

Tablo 1: Toplam Aktifler

(Milyar TL)					
	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Aktifler</i>					
Sektör	170.274	4.102.384	104.088.037	212.675.488	225.096.032
Ticaret bankaları	155.383	3.800.259	99.451.277	203.237.339	215.367.199
Kamu sermayeli b.	75.861	1.547.219	35.706.807	67.831.493	76.140.435
Özel sermayeli b.	73.636	2.134.420	49.401.705	119.471.361	125.925.066
TMSF bankaları	0	0	8.697.949	9.310.137	6.918.982
Yabancı sermayeli b.	5.886	118.620	5.644.816	6.624.348	6.382.716
Mevduat kab. etm. b.	14.891	302.125	4.636.760	9.438.149	9.728.833

Tablo 2: Toplam Krediler

(Milyar TL)					
	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Krediler</i>					
Sektör	80.034	1.743.685	34.205.860	52.631.490	61.575.743
Ticaret bankaları	70.595	1.552.148	31.048.011	46.630.845	55.449.641
Kamu sermayeli b.	36.121	684.272	9.221.482	8.171.207	10.648.359
Özel sermayeli b.	31.639	834.766	18.636.019	35.231.155	41.365.076
TMSF bankaları	0	0	2.224.221	1.005.138	1.041.669
Yabancı sermayeli b.	2.836	33.110	966.289	2.223.345	2.394.537
Mevduat kab. etm. b.	9.439	191.537	3.157.849	6.000.645	6.126.102

Tablo 3: Toplam Mevduat

(Milyar TL)					
	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Mevduat</i>					
Sektör	95.318	2.664.936	68.442.406	142.387.988	146.358.150
Ticaret bankaları	95.318	2.664.936	68.442.406	142.387.988	146.358.150
Kamu sermayeli b.	46.240	1.153.326	27.606.261	48.878.070	55.248.253
Özel sermayeli b.	46.805	1.439.199	29.791.986	83.268.378	83.443.922
TMSF bankaları	0	0	8.827.476	6.784.354	4.623.700
Yabancı sermayeli b.	2.273	72.411	2.216.683	3.457.186	3.042.275
Mevduat kab. etm. b.	0	0	0	0	0

* Enflasyon Muhasebesi Uygulamasına geçiş nedeniyle 2002 yılı ve 2003 Eylül dönemine ait banka finansal verileri ilgili dönemin satın alma gücüne göre hesaplanmıştır.

Tablo 4: TL Mevduat

(Milyar TL)					
	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>TL Mevduat</i>					
Sektör	69.518	1.197.283	36.915.796	60.011.580	74.155.661
Ticaret bankaları	69.518	1.197.283	36.915.796	60.011.580	74.155.661
Kamu sermayeli b.	37.653	722.483	22.119.940	30.942.165	39.168.067
Özel sermayeli b.	30.673	449.886	9.945.073	25.858.723	32.039.860
TMSF bankaları	0	0	4.063.211	2.577.422	2.193.444
Yabancı sermayeli b.	1.192	24.913	787.572	633.270	754.290
Mevduat kab. etm. b.	0	0	0	0	0

Tablo 5: YP Mevduat

(Milyar TL)					
	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>YP Mevduat</i>					
Sektör	25.800	1.467.653	31.526.610	82.376.408	72.202.489
Ticaret bankaları	25.800	1.467.653	31.526.610	82.376.408	72.202.489
Kamu sermayeli b.	8.587	430.843	5.486.321	17.935.905	16.080.186
Özel sermayeli b.	16.132	989.312	19.846.913	57.409.655	51.404.062
TMSF bankaları	0	0	4.764.265	4.206.932	2.430.256
Yabancı sermayeli b.	1.081	47.498	1.429.111	2.823.916	2.287.985
Mevduat kab. etm. b.	0	0	0	0	0

Tablo 6: Menkul Değerler Cüzdanı

(Milyar TL)					
	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Menkul Değerler Cüzdanı</i>					
Sektör	17.593	435.344	11.991.268	86.111.794	96.136.010
Ticaret bankaları	17.151	421.187	11.850.381	85.274.545	95.124.200
Kamu sermayeli b.	8.543	159.690	2.197.418	39.245.247	44.301.579
Özel sermayeli b.	7.966	246.284	5.176.308	39.818.975	44.470.922
TMSF bankaları	0	0	3.750.961	4.655.186	4.908.800
Yabancı sermayeli b.	642	15.213	725.694	1.555.137	1.442.899
Mevduat kab. etm. b.	442	14.157	140.887	837.249	1.011.810

Tablo 7: Takipteki Krediler

(Milyar TL)					
	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Takipteki Krediler</i>					
Sektör	3.308	48.166	3.959.713	10.429.686	9.085.874
Ticaret bankaları	2.971	36.370	3.907.935	10.251.065	8.907.310
Kamu sermayeli b.	2.059	20.333	1.152.759	4.545.264	4.472.351
Özel sermayeli b.	832	14.999	1.157.843	3.334.669	3.286.254
TMSF bankaları	0	0	1.569.500	2.259.569	1.028.669
Yabancı sermayeli b.	79	1.038	27.833	111.563	120.036
Mevduat kab. etm. b.	337	11.796	51.778	178.621	178.564

Tablo 8: Karşılıklar

(Milyar TL)					
	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Karşılıklar</i>					
Sektör	2.319	27.289	2.500.150	6.690.905	7.043.029
Ticaret bankaları	2.174	23.859	2.475.071	6.576.555	6.882.800
Kamu sermayeli b.	1.447	11.501	349.579	3.357.527	3.843.586
Özel sermayeli b.	667	11.544	842.909	1.766.108	2.217.880
TMSF bankaları	0	0	1.260.458	1.366.304	728.205
Yabancı sermayeli b.	60	814	22.125	86.616	93.129
Mevduat kab. etm. b.	145	3.431	25.079	114.350	160.229

Tablo 9: Özkaynaklar

(Milyar TL)					
	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Özkaynaklar</i>					
Sektör	13.275	251.160	5.047.971	25.698.648	32.533.627
Ticaret bankaları	11.557	235.952	4.133.001	22.703.101	28.606.427
Kamu sermayeli b.	4.776	66.725	973.903	6.747.415	8.985.665
Özel sermayeli b.	6.322	159.022	5.284.685	15.193.748	18.701.300
TMSF bankaları	0	0	-2.492.985	-625.899	-766.810
Yabancı sermayeli b.	460	10.204	367.398	1.387.837	1.686.272
Mevduat kab. etm. b.	1.719	15.209	914.970	2.995.547	3.927.200

Tablo 10: Toplam Kar**(Milyar TL)**

	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Kar</i>					
Sektör	4.004	115.102	2.152.773	-37.988.420	-7.856.597
Ticaret bankaları	3.750	108.741	1.937.607	-31.472.366	-6.191.878
Kamu sermayeli b.	1.434	11.927	119.438	-8.019.288	1.471.169
Özel sermayeli b.	2.120	89.771	1.501.365	-1.559.127	-788.673
TMSF bankaları	0	0	140.126	-21.298.004	-6.768.418
Yabancı sermayeli b.	196	7.043	176.678	-595.947	-105.956
Mevduat kab. etm. b.	254	6.362	215.166	-6.516.054	-1.664.719

Tablo 11: Bilanço Dışı Yükümlülükler

	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
Garanti ve kefaletler	52.389	1.294.599	24.869.184	44.834.701	43.320.794
Taahhütler	6.095	539.834	20.049.215	29.014.756	51.687.403
Türev finansal araçlar	2.123	1.096.915	60.288.912	25.423.868	34.797.759
Bilanço dışı yükümlülükler	60.607	2.931.348	105.207.311	99.273.325	129.805.956
TL	26.648	1.225.982	40.025.592	39.123.728	66.680.747
YP	33.960	1.705.366	65.181.719	60.149.597	63.125.209

Tablo 12: Banka Sayısı

	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Banka Sayısı</i>					
Sektör	64	68	79	54	51
Ticaret bankaları	54	55	61	40	37
Kamu sermayeli b.	7	5	4	3	3
Özel sermayeli b.	25	32	28	20	18
TMSF bankaları	0		11	2	2
Yabancı sermayeli b.	22	18	18	15	14
Mevduat kab. etm. b.	10	13	18	14	14

Tablo 13: Şube Sayısı

	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Şube Sayısı</i>					
Sektör	6.560	6.240	7.837	6.106	5.968
Ticaret bankaları	6.543	6.215	7.807	6.087	5.950
Kamu sermayeli b.	2.975	2.875	2.834	2.019	1.987
Özel sermayeli b.	3.455	3.236	3.783	3.659	3.575
TMSF bankaları	0	0	1.073	203	177
Yabancı sermayeli b.	113	104	117	206	211
Mevduat kab. etm. b.	17	25	30	19	18

Tablo 14: Personel Sayısı

	1990	1995	2000	2002	30/09/2003
<i>Personel Sayısı</i>					
Sektör	154.089	144.793	170.401	123.271	122.964
Ticaret bankaları	151.982	138.694	164.845	118.329	118.306
Kamu sermayeli b.	80.825	72.699	70.191	40.158	38.465
Özel sermayeli b.	68.145	63.010	70.954	66.869	69.768
TMSF bankaları	0	0	19.895	5.886	4.643
Yabancı sermayeli b.	3.012	2.985	3.805	5.416	5.430
Mevduat kab. etm. b.	2.107	6.099	5.556	4.942	4.658